

Lashon Hara Part II

I. Defining the Prohibition

לבוש חושן משפט סימן א סעיף ו

וכן המבייש את חבריו בדברים אע"פ שאין דנין אותו כמו שנתבאר לעיל סעיף ב'. ועוד דהא קי"ל [שבועות כא ע"א] שהוא פטור ממלקות מפני שהוא לאו שאין בו מעשה כמו שיתבאר בסמוך, מ"מ מנדין את המבייש עד שיפייסנו כראוי לפי כבודו, דיותר הוא בשת דברים מבשת של חבלה, שאין דבר גדול מלשון הרע ודבה שאדם מוציא על חבריו, וקונסין אותו ומכין אותו מכת מרדות שעבר על לאו דלא תונו איש את עמיתו [ויקרא כה, יז], אע"פ שהוא לאו שאין בו מעשה שאין לוקין עליו, מ"מ תקנו רז"ל [עי' מרדכי ב"מ סי' שו] להכותו מכת מרדות או שיפדה עצמו בממון לפי ראות עיניהם, והכל לפי הענין לפי המבייש והמתבייש. וכבר הסכימו האחרונים הגדולים שבדורינו למגדר מלתא שפדיון המלקות הוא בעד ל"ט זהובים, ולא מדניא אלא לפי צורך שעה ולפי ראות הדיינים. אם הוציא שם רע על חבריו מחויב שיתן סך ממון כמנין המכות שנתחייב, יתר על כל העונשין והפיוסים שצריך לעשות למתבייש. והמבייש תלמיד חכם דינו מבואר בלבוש עטרת זהב סימן רמ"ג סעיף ז':

משנה ברורה סימן קנו ס"ק ד

המרגל בחבירו עובר בל"ת שנאמר לא תלך רכיל בעמך איזהו רכיל זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני אע"פ שהוא אמת הרי זה מחריב את העולם. יש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע והוא המספר בגנות חבריו אף שהוא אמר אמת אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חבריו. המספר דברים שגורמין אם נשמעו איש מפי איש להזיק חבריו בגופו או בממונו ואפילו להצר לו או להפחידו הרי זה לשון הרע [ובלאו הזה נמצאו הרבה הלכות ומבוארים באורך בכמה מקומות בדברי הראשונים והרוצה לעמוד על כל פרטי הדינים יעיין בספר חפץ חיים כי שם יבוארו כל הפרטים באורך].

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן קנו

סעיף י

המרגל בחבירו עובר בלא תעשה שנאמר לא תלך רכיל בעמך (קדושים יט טז) איזהו רכיל זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך וכך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני אע"פ שהוא אמת ואינן דברים של גנאי כלל וגם אותו פלוני לא מכחישם כלל הרי זה מחריב את העולם שמזה יוכל לבא לפעמים לידי שפיכת דמים כמו שאמרו במעשה דואג עם אחימלך (ולשון הכ"מ כך הוא שרכיל היינו האומר פלוני ופלוני אמר עליך כך וכך או עשה לך כך וכך כו' וז"ל הסמ"ג שם איזהו רכיל המגלה לחבירו דברים שדיבר ממנו אדם בסתר והביא ראיה מהמשנה פרק ג' דסנהדרין והגמרא שם דף ל"א א' וכן משמע בערוך סוף ערך לשון וז"ל לא תלך רכיל תרגום ירושלמי לישנא תליתאי ועיין

פ"ג דעירוכין דף ט"ו ע"ב בגמרא ופירש"י ד"ה לישנא תליתאי והתוספות שם פירשו בענין אחר ובהראב"ד בהלכות דיעות רפ"ז משמע כפרש"י וכן משמע במד"ר ר"פ אמור) והמקבלו נענש יותר מן האומרו אלא א"כ הוא רואה דברים הניכרים ובכלל לאו זה הוא לשון הרע והוא המספר בגנות חבירו אע"פ שאמר אמת ואפילו אמר היכן מצוי אור תדיר אם לא בבית פלוני שמצוי אצלו בשר ודגים הרי זה לשון הרע אם הוציאו בדרך לשון הרע שנתכוין לגנות שהוא בזוללי בשר למו אבל האומר שקר על חבירו נקרא מוציא שם רע ועיין פ"ד דכתובות דף מ"ו ע"א:

**סעיף יא

אחד המספר בלשון הרע בפני חבירו או שלא בפניו והמספר דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק חבירו בגופו או בממונו או לצערו או להפחידו אף על פי שאינן דברים של גנאי על חבירו הרי זה לשון הרע ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה כבר נשמע הדבר ונודע ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת אין בו משום לשון הרע והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר ואם האומר מזהיר שלא לאומרו אפילו אמר בפני רבים יש בו משום לשון הרע במה דברים אמורים כשמספר בפני חבירו או בפני שלשה יש בו משום לשון הרע להאומר כשאומר דבר של קנטור וגנאי או דבר שיכול לגרום לו נזק או צער אבל דבר שיש לומר שאין כוונתו ללשון הרע כגון היכן מצוי אור בבית פלוני שמצוי לו בשר אין בו משום לשון הרע אם אומר כן בפניו וכן אם אמר בפני שלשה שה"ז כאומר בפניו שאי אפשר שלא יגיע הדבר באזניו:

סעיף יב

אבק לשון הרע כיצד מי יאמר לפלוני שיהיה כמו שהוא עתה או שיאמר שתקו מפלוני איני רוצה להודיע מה אירע ומה היה וכיוצא בדברים האלו וכל המספר בטובתו של חבירו בפני שונאיו או בפני רבים מהעם שיש לחוש שיש בהם אחד משונאיו הרי זה אבק לשון הרע שהוא גורם ששונאו יספר בגנותו אבל בפני אוהביו מותר לספר בשבחיו ובלבד שלא ירבה יותר מדאי מתוך שמספר ומונה מדותיו אי אפשר שלא יבוא לידי גנות וכן המספר לשון הרע דרך רמאות והוא שמספר לתומו כאילו אינו יודע שדבר זה שדיבר לשון הרע הוא או שזה עשה פלוני.

ערוך השולחן אורח חיים סימן קנו

סעיף יג

כתב הרמב"ם בפ"ז מדיעות המרגל בחבירו עובר בל"ת שנאמר [ויקרא יט, טז] לא תלך רכיל בעמך ואע"פ שאין לוקין על לאו זה עון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות מישראל לכך נסמך לו ולא תעמוד על דם רעך צא ולמד מה אירע לדואג האדומי איזהו רכיל זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך וכך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני אע"פ שהוא אומר אמת ה"ז מחריב את העולם ויש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע והוא המספר בגנות חבירו אע"פ שאומר אמת אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חבירו אבל בעל לשון הרע זה שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני וכך וכך היו אבותיו וכך וכך שמעתי עליו ואמר דברים של גנאי על זה אומר יכרת ה' כל שפתי חלקות עכ"ל ולהרמב"ם לה"ר חמור מרכילות ולהראב"ד בהשגות להיפך ע"ש ובירושלמי [פאה פ"א הל' א'] אמרינן דמותר לומר לה"ר על בעלי מחלוקת ויליף ממעשה דצדוק ובת שבע במרד אדוניהו [סמ"ג] וכ"ש על פוקרי התורה:

אמרו חז"ל דלה"ר שקול כנגד ג' עבירות עכו"ם ועריות ושפיכות דמים [ערכין ט"ז]: וכאלו כופר בעיקר [שם] ושלשה לה"ר הורגת האומרו והמקבלו וזה שאומר עליו והמקבלו יותר מן האומרו אכן אם רואה דברים ניכרים ראוי לו לחוש לזה [הגהמ"י אות ד' וכ"מ בגמ'] ויש דברים שהם אבק לה"ר לא לה"ר גמור כיצד כגון שאומר מי יאמר לפלוני שיהיה כמות שהוא עתה או שאומר שתקו מפלוני שאיני רוצה להודיע מה אירע ומה היה וכיוצא בדברים הללו וכל המספר בטובת חבירו בפני שונאיו ה"ז אבק לה"ר שזה גורם להם שיספרו בגנותו וכן המספר לה"ר דרך שחוק וקלות ראש ואין כוונתו על עצם לה"ר על זה אמר שלמה [משלי כו, יח] כמתלהלה יורה זיקים ואמר [שם יט] משחק אני וגו' דסוף סוף הוא לה"ר ועונו גדול מאד וכן המספר לה"ר דרך רמאות וכאלו מספר לתומו כמו שאינו יודע אבל בוחן לבות ד' ולפניו גדול מחשבתו הטמאה [לרשב"ם אין לספר בטובת חבירו אף שלא בפני שונאיו והיינו יותר מדאי]:

אין חילוק בין לה"ר בין שאמר בפניו או שלא בפניו אם הדברים האלו נשמעו איש מפי איש להזיק לחברו בגופו או בממונו ואפילו להצר לו בלבד או להפחידו בלא נזק ה"ז לה"ר ואם נאמרו דברים אלו בפני ג' כבר נשמע הדבר ונודע ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת אין בו משום לה"ר והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר וכל אלו הם בעלי לה"ר שאסור לדור בשכונתם וכ"ש לישב עמהם ולשמוע דבריהם ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לה"ר בלבד כן כתב הרמב"ם שם וזה שכתב דכשנאמר בפני ג' שוב אין בו לה"ר זהו בסתם אבל כשהמספר בפני הג' אמר שלא תספרו דברים הללו שאמרתי וסיפר אחד מהם יש בו משום לה"ר [הגהמ"י] ובפ"ק דיומא [ד']. אמרינן מניין לאומר דבר לחבירו שהוא בבל יאמר עד שיאמר לו לך אמור ת"ל מאהל מועד לאמר כלומר לך אמור להם:

שו"ת חיים שאל חלק ב סימן מג

(ה"י"דא 1806 - 1724)

ג' עבירות נפרעים מהאדם בעה"ז וכו' ולשון הרע וכו'. הכי אתמר באבות דר' נתן פ' מ'. ואיתיה בירושלמי פ"ק דפאה. (שם דין ה') א' המספ' לה"ר = לשון הרע = בפני חבירו וכו' תמה מרן אמאי לא פסק כרבא דאמר כל מילתא דמתאמרא באפי מרא לית בה משום לישנא בישא וכו' והרב פר"ח בנימוקיו כתב דפסק כברייתא דת"כ והביאו הר"ש פ"ב דנגע"י שאמרו ומה מרים שלא דברה בגנותו של משה בפניו וכו' והך ברייתא מסייע לאב"י ומשו"ה פסק כמותו עכ"ד. ויש להעיר כפ"ז אמאי הש"ס לא מוטיב מברייתא זו דת"כ לרבא וא"ת דאתי כר' יוסי א"כ ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי ואב"י ורבא הלכה כרבא. ולדעת התוס' א"ש דהברייתא בגנות. ואפשר לומר דסבר הרמב"ם דאיכא נורא הוי כלה"ר ברמאות ולהכי השמיטו וס"ל כהתוס'. וכל אבק לשון הרע כתבו שלא בפניו מכלל דבפניו אינו לה"ר. וסבר דאיכא נורא הוא אבק ומשו"ה כתב דלה"ר בפניו מכלל דאבק שלא בפניו ופסק כרבא וכדעת התוס' דברייתא דת"כ אתי ככ"ע ובפסיקת' ובספרי אמרו שלא בפניו ק"ו בפני רבים. והרמב"ם סוף ה' טומאת צרעת לא כתב שלא בפניו ע"ש ודוק כי קצרת.

שו"ת תורה לשמה סימן תכא

+מי שחוטמו גדול אם מותר לקוראו בעל החוטם. +שאלה מי שחוטמו גדול אם מותר לקראו בעל החוטם או"ד חשיב זה גנות והוא בכלל לשה"ר =לשון הרע= ואסור. יורנו המורה לצדקה ושכמ"ה.

תשובה מצינו בכמה דוכתי למר שמואל דקרי לר"י שיננא ויש בזה ב' פירושים הא' שיננא חריף ומחודד והב' פירושו שיניו גדולים וב' הפירושים המה כתובים בספר הערוך ע"ש וא"כ לפי פירוש הב' נלמד לנדון השאלה דלית לן בה מיהו נראה דדבר זה נידון לפי העת והזמן ולפי דעתן של בני אדם אם דרכן להקפיד על זה אם לאו שאם אין דבר זה שגור ומוטבע ומצוי בין בני אדם לקרוא בעל החוטם לאדם שיש לו חוטם גדול ה"ז חשיב גנות ואסור והא דשמואל שאני די"ל כך היה דרכם של בני אדם בזמן ההוא לקרא שיננא למי ששיניו גדולים ולא היה דרכם להקפיד בזה כי לא היה נחשב להם דבר זה לגנות.

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן פא ד"ה במס' כתובות

במס' כתובות דף מ"ו ע"א שאלו בגמ' אזהרה למוציא שם רע מנלן. ולכאורה תמוה הרי אין לך אונאת דברים גדולה מזו ועובר ודאי בלא תוננו, וראיתי בפתיחה לס' חפץ חיים בסיום ביאור הלאוין אות י"ז שעמד על כך וז"ל: "ולא יקשה עלי הקורא נעים כיון שע"י לה"ר =לשון הרע= יש כ"כ לאוין, למה מקשה הגמ' בכתובות מ"ו ע"א אזהרה למוצש"ר =למוציא שם רע= מנין ולא הביא אף לאו אחד מהלאוין שמנינו לבד לא תלך רכיל, דזה פשוט דהגמ' רוצה למצוא לאו מיוחד שיהא ראוי ללקות עליו, וכן משמע בתוס' שם מ"ה ע"ב בד"ה רבי עיי"ש, דכל הלאוין שהבאנו הם לאוין שבכללות, למשל הלאו דלא תוננו וכו' כולל ג"כ ענינים אחרים", עכ"ל, ועיי"ש שהזכיר דבר זה כמה פעמים בחבורו.

II. Educational concerns

שו"ת אגרות משה יורה דעה ח"ב סימן קג ד"ה ובדבר אם

ובדבר אם רשאי המלמד לומר לתלמידים שאם יודעין מי עשה את דבר הגנאי יודיע לו, הוא דבר מכוער לעשות כן דזה יגרום שיקילו בלשון הרע, אף שהדמיון להא דאמר הקב"ה ליהושע וכי דילטור וכי דילטור אני לך בסנהדרין דף מ"ג לא דמי דהתם הרי יודע בעצמו ע"י הגורל ויקויים העונש, והכא אפשר שלא יודע שלכן אם היה זה לכוונת תוכחה לשמה משום שעיי"ז יענש וייטיבו דרכם היה שייך להתיר כדמצינו בערכין דף ט"ז שאמר ריב"נ הרבה פעמים לקה עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני ר"ג בריבי, עיי"ש שהיתה זה תוכחה לשמה והוצרך שידע מזה ר"ג, וכן ודאי הוא גם עובדא דר"ה וחייא בר רב שאמר לשמואל שהיה בשביל שלהתוכחה הוצרך ששמואל ידע זה, אבל הא שייך זה כשמתעורר מעצמו לספר להרב כדי שיוכיחו, ולא כשהרב יגזור על תלמידיו שיספרו לו אם יודעים דבר מגונה אף כשהתלמידים הם גדולי עולם, ואצלינו לא שייך להחשיב בכלל שהוא לשמה אף בגדולים וכ"ש שלא שייך זה

שו"ת אגרות משה יורה דעה ח"ד סימן ל

בעניין הענשת תלמידים ואיום עליהם
בע"ה עש"ק א' דהגבלה תשמ"א.

מע"כ ידידי הרה"ג מוה"ר מאיר מונק שליט"א.

א. ביאור מה שכתבתי שדבר מכוער הוא שהמלמד יאמר לתלמידו שיגלו לו מי עשה דבר גנאי

ראשית אתרץ מה שכתבתי בח"ב דיו"ד סימן ק"ג דדבר מכוער הוא שהמלמד יאמר להתלמידים שאם יש מי שיודע מי עשה דבר הגנאי יודיע לו, וגורם שיקילו בלה"ר, שהוקשה לכתר"ה ודעימיה דהא הוא משום שהרב סובר שישפיע על התלמיד שלא יעשה עוד דבר הגנאי. וגם יתכן שאם התלמיד ידע שהרב יודע במעשיו ימנע מעשות יותר. ודימה להא שכתב הח"ח באיסורי לה"ר (כלל ד' סעיף ו') שמותר לספר לאנשים שדבריהם נשמעים לו כשיוכיחוהו. הנה כתבתי שם דהיתר לכוונת תוכחה לשמה, כעובדא דרבי יוחנן בן נורי בערכין ט"ז ע"ב, דאמר מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני רבן שמעון ברבי גמליאל, ורב הונא וחייא בר רב שם, שרב הונא סיפר בגנותו של חייא בר רב בפני שמואל, הוא שייך דווקא כשמתעורר מעצמו לספר להרב כדי שיוכיחו, אבל לא שהרב יגזור על תלמידו שיספרו לו אם יודעים דבר מגונה על אחד. ומצד החשש דאם לא יגלה ולא ידעו לענשו אפשר לא יחושו מלעבור על דבר הגנאי, הרי כשמצווה להם לגלות הרי הוא כמיקל להו איסור לה"ר החמור מאוד. ולעניין מניעת העבירה שעשה התלמיד הא יכול לבאר - אף בלא ידעו מי עשה שממילא לא יענש - חומר האיסור וגנאי הדבר. ואף אם בלא עונש לא יועיל בידיעת חומר האיסור, נמי לא שייך להתיר איסור לה"ר, דמאן מפיס להעדף איסור אחד על חברו.

שו"ת שבט הלוי חלק ט סימן לד

ב"ה, יום ה' חיי שרה תשנ"ד לפ"ק.

כבוד ידידי מזכה הרבים כש"ת הרב המושלם בתו"י ר' ישראל גרינבוים שליט"א מנהל בית יעקב - רחובות.

אחדשה"ט וש"ת באהבה.

אשר הציע מע"כ לפנינו בענין חינוך דשכיח דנעשה מעשה בין התלמידות אשר לא יעשה, ולפעמים העבירה עדין בתחלתה ואם מגלים יש תקוה למנוע התדרדרות, אם מותר או חייבת חברתה היודעת מהדברים לספר זה להמחנך, וכיו"ב אם נעשה דבר ולא נודע מי עשהו אם מותר לשכנע וללחוץ לגלות העברייין בכדי לחנכו כראוי או זה נכנס בגדר הלשנה.

הנה דבר זה פתוח עלי ש"ס סנהדרין י"א ע"א ומ"ג ע"ב בעובדא דעכן דלא רצה הקב"ה לגלות הדבר וא"ל וכי דילטור אני אעפ"י שחטא חטא ישראל והי' עיי"ז עונש על כולם אם לא ביערו את עובר עבירה, וכיו"ב בעובדא דר"מ דקבלו החשד כולם על עצמן וכדי לא לבייש.

אבל האמת דלא כן הוא דהלא דבר פשוט דמצוה לעמוד בפרץ בזה וכיו"ב, ולגרום שלא תרד נפש מישראל לבאר שחת ע"י שמגלים נטיתו לרע בעוד מועד, וכיו"ב ידוע שאם לא מגלים ושאר תלמידים מחפים עליו גורם נטיה לרע לכולם ושאיני עובדא דעכן דהי' אפשר ע"י הגורל כאשר עשו באמת דעיי"ז נלכד עכן וא"כ אין צורך לגלות, אדרבה מזה מוכח להיפך דאם לא הי' אפשר ע"י גורל הי' הקב"ה מגלהו, להציל את ישראל, וכיו"ב בעובדא דר"מ.

וראיתי בתשובת אגרת משה יו"ד ח"ב סי' ק"ג נשאל בכזה ונוטה ג"כ דהיכא דאי אפשר בענין אחר מצוה לגלות אלא דמש"כ האגר"מ שם דכ"ז אם מגלה בעצמו אבל לא כשהרב או המחנך גוזר על התלמידים שיספרו לו אם יודעים דבר מגונה דזה יגרום שיקילו בלשון הרע.

ובעניותי לא כן הוא דאם מצד החינוך צריך לחקור ולגלות, ומעובדא דעכן אין ראי' כמש"כ האגר"מ בעצמו, שוב אין זה נכנס בגדר לשה"ר, אלא דצריך המחנך לעשות כל טעדיקי שלא לגרום בושה ברבים אלא מי שהוא יודע יספר זה בצניעה, וגם לאיים על המספר שלא יגיד רק מה שיודע באמת שלא לגרום ללשה"ר, ואז שוב אין חשש שיקילו בלשה"ר במק"א, וכעין זה ראיתי בספר נתיב חיים.

והרני דו"ש ומברכו שיצליח בכל אשר יפנה לטובה, מצפה לרחמי ה'.

שו"ת שבט הלוי חלק י סימן קסב

ב"ה, יום א' ויקרא ז' אדר ב' תשנ"ז.

כבוד ידידינו המכובד המחנך הדגול הרב ר' בנימין שרנצסקי שליט"א. אחדשה"ט בכבוד הראוי.

קבלתי מכתבו עם השאלות הנוגעות לחינוך בנות ישראל הכשרות, והיותי שאין דרכי להאריך, רק להשריש וליסד עיקרי תורה והלכה גם כאן אנהוג כן.

א. בענין חשש לשון הרע בחקירות ודרישות על מהות של תלמידה, או אם עלה עליה איזה חשד שאם יתברר עדין הוא בגדר תשובה ותיקון.

דבר פשוט דאם הדרישה וחקירה לטובת החינוך והתלמידה שמותר לחקור עליה ואין הנחקר עליה יכול לפטור עצמו בטענת לשה"ר, כי טובת התלמידה היא, ולפעמים טובת תלמידות האחרות למנוע טעות הרבים או חטא הרבים, - כמובן שהמספר ידע שכל מה שלא נוגע להענין פוגע שוב בעוון לשה"ר, מכ"ש שאסור להגזים שנכנס בגדר שקר, וניכר שלא מתכונים לטובה.

שו"ת יביע אומר חלק א - או"ח דברי פתיחה ד"ה (יב) עוד

וכמעט שלא יראה ולא ימצא ספר אחרון הנושא ונותן באמונה על דברי המחברים שקדמוהו, שלא יחלוק וישיג על מי שקדם לדון בענין ההוא, לרחק הסברא התמוהה, ולקרוב השיטה הישרה, והחולקים על זה דבריהם מהבל ימעטו, ולחפש תואנות יבקשו ולשונם חרב חדה בלשון הרע ורכילות. ועל זה אמרו (בערכין טו:), סיפר לשון הרע אין לו תקנה, שכבר כרתו דוד ברוח הקודש, שנאמר יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות. כי דרך מספרי לשון הרע בתחילה יפליגו בשבח הרב אשר הושג על דבריו, חלקו מחמאות פיהם בשפתי חנף, וזהו: יכרת ה' כל שפתי חלקות, שבחלקות לשונם ירחיבו פיהם בשבח הרב כנ"ל, וכל כוונתם בכדי שאחר כך יוכלו לדבר גדולות על המחבר החדש שהשיג על הרב שקדמהו. וזה שאמר: לשון מדברת גדולות, וכן המליצו ע"ז מ"ש (בפסחים קי"ח): כל המספר לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים, משום שבפרשת שירה אמרו, כלבים אומרים: בואו נשתחוה ונכרעה, וכן אלו דרכם מתחלה להשתחוות ולספר בשבח הרב המושג, בכדי שאחר כך יעיזו פניהם לדבר סרה על הרב המשיג. והם לא ידעו ולא יבינו כי זוהי דרכה של תורה, כי טח מראות עיניהם הצרות בכבודן של תמידי /תלמידי/ חכמים. וכמו שאמרו (בבבא בתרא עה): עשן בחופה למה, שכל מי שעניו צרות בתלמידי חכמים בעולם הזה עניו מתמלאות עשן לעולם הבא. כי רק הקנאה והשנאה מדברת מתוך גרונם, ולעפר בעפר כבוד נושאי דגל התורה, ואוי להם מעלבונה של תורה. אולם לא כאלה חלק יעקב המודים על האמת. וכמו שכתוב בירושלמי (סנהדרין פרק חלק סוף הלכה א'): אם שמעת דבר מפי קטן מישראל והנייד, לא יהא בעיניך כשומעו מפי קטן אלא וכו' כשומעו מפי נביא. ולא כשומעו מפי נביא אלא כשומעו מפי הגבורה.

III. Medical concerns

שו"ת ציץ אליעזר חלק כ סימן נב

א. רופא [וכיוצא בזה] המכתיב למזכירו תוצאות מחלת חולה כדי להמציאו לרופא המשפחה ונודע זאת עי"כ למזכיר, האם אין בזה משום לשון הרע? ב. ע"ד איסרו מילה על ידי המכשיר הנקרא "מגן קלמפ".

שאלה: בס"ד. ב' אב תשנ"ג.

לכבוד הגרא"י וולדינברג שליט"א אחדשה"ט כיאות מתלמיד לרבו.

אבקש מכת"ר חוות דעתו, דעת תורה, בשאלה על דבר יום יומי, חלקתי אותה ל - 3 סעיפים שהם אחד.

(א) מנהל מחלקה חייב לכתוב דין וחשבון על רופאים הצעירים, שבתוך הרוטציה של שנות ההתמחות, עובדים אצלו לכמה חדשים, ומקובל שהוא מכתוב את חות דעתו למזכירתו כדי שהיא תדפיס את זאת לחתימתו, חייב המנהל לוודא ע"י התייעצויות עם יתר רופאים הבכירים במחלקה לפני שהוא עושה זאת כדי לאמת את התרשמותו האישית על הרופא, ובמיוחד אם חות דעתו היא שלילית, וכמובן עליו לכתוב רק את האמת ולא יותר, ורק אם זה לתועלת (ח"ח בה' רכילות כלל ט' בבאר מים חיים סק"ח), וברור שאסור למזכירה או למנהל לספר את תוכן המכתב שהוא לגנותו של הרופא למי שאינו צריך לדעת מזה, ושאלתי היא האם ולמה מותר לו להכתיב מכתב כזה עם חות דעת שלילית למזכירתו, ולמה אין בזה משום לשון הרע?, ואמנם מוכרח הוא לעשות את זה כי אין לו הזמן להדפיס כל מכתב ומכתב לבד, אך האם זה מספיק כדי להתיר איסור חמור של לשון הרע?

(ב) ואם נאמר שחולה מבוגר יודע שכך ידפיסו את מכתב השיחרור וממילא מוחל מראש, מה הדין במחלקת ילדים, הלא לכאורה אין הילד בעל מחילה?

והדבר נוגע לא רק בבית חולים, אלא בכל משרד ומפעל בין אם זה בית ספר או בית חרושת, ישיבה, או משרד עורך דין, ואיך מותר לדייני ישראל בית הדין להכתיב למזכיר את טענות התובע?

מאד אודה לכת"ר על תשובתו. בברכת כל טוב מתלמידו אברהם ס. אברהם

תשובה: ב"ה. יום א' ז' מנ"א תשנ"ג. ירושלים עיה"ק תובב"א.

לכבוד מכובדי הרופא הדגול דגמיר וסביר וחכם ורבי יתקרי פרופ' אברהם ס. אברהם נ"י שלום רב.

קראתי בתשומת לב שאלותיו החדישות והמעניינות ואחרי העיון נלענ"ד להיתרא וכדלקמן.

(א) תשובה כללית להיתרא לכל ועל כל פרטי שאלותיו (פרט בנוגע לילדים). היא, היות וידוע לנוגעים בדבר מראש, שכך הנהוג והמקובל, אם כן אדעתא דהכי נחתים ומוחלים על כך מראש.

(ב) מכיון דאחרת, יתקלו בקשיים, והעבודה לא תיעשה כפי הדרוש, ותביא לאיחורים ולשיבושים מכמה פנים. הרי נקרא זה מה שעושים זאת בצירוף מזכיר או מזכירה, וכדומה, לשם תועלת הנזקקים אשר בכה"ג מותר, וכפי שכותב

החפץ חיים בה' רכילות כלל ט' בבאר מים חיים סק"ח (שכבו' מציינ אליו), ויעוין גם במ"ש עוד בכלל ד' סעי' י"א בהגה"ה ע"ש, וזה כבר נימוק גם בנוגע לילדים.

ג) מכיון שאחרת לא יוכל הרופא למלא תפקידו כראוי, ומוכרח לעזרת מזכיר או מזכירה כדי להכתיב על ידה את התוצאות. ומוכן זאת מראש, אם כן נחשב הכל גוף אורגני רצוף אחד בבחינה של שלוחו כגופו לבירור ומיצוי והמצאת מסקנות כפי הנדרש. ומעלין איפוא זאת כאילו הרופא משמיע לעצמו ומכתיב לעצמו ביד ארוכה התוצאות כדי להמציאם לרופא המשפחה, וכדומה. ועל כן כשם שההכתבה של הרופא אל רופא המשפחה לא נחשב בגדר של לה"ר כך גם ההכתבה לרופא המשפחה באמצעות מזכירתו המיועדת לכך מראש לא נחשב בגדר לה"ר מה שנודע לה עי"ז התוצאות כי זה בגדר של כגופו, זאת אומרת שהדבר בא בפני הגוף האורגני, והגוף האורגני המטפל בדבר משיב על התוצאות.

שו"ת יחווה דעת חלק ז סימן ס

שאלה: המשתדל להשיג רשיון נהיגה, והוא חולה במחלה סמויה שאינה מתגלית על ידי בדיקת רופא רגילה. האם מותר לרופאו האישי או למי שיודע בבירור על מחלתו, להודיע על כך למשרד הרישוי, למנוע בעדו השגת הרשיון בכדי שלא יגרום לתאונות ואסונות בנהיגתו, או שמא יש בזה איסור משום רכילות ולשון הרע?

תשובה: נאמר בתורה לא תלך רכיל בעמך, וכתב הרמב"ם (בפרק ז' מהלכות עדות הלכה ב'), איזהו רכיל, זה שטוען דברים והולך מזה לזה, ואומר, כך אמר פלוני, או כך וכך שמעתי על פלוני, אף על פי שהוא אמת, הרי זה מחריב את העולם וגדול עונו מנשוא, שגורם להרוג נפשות רבות מישראל, לכך נסמך לו בכתוב: לא תעמוד על דם רעך, צא ולמד ממה שאירע לדואג האדומי. ע"כ. ומבואר עוד ברמב"ם (שם הלכה ב' וג'), שהמספר בגנות חבירו אף על פי שאומר אמת, הוא בכלל עון לשון הרע, שעליו נאמר יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות, ושקול הוא כנגד שלש העבירות החמורות שבתורה, עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים, ואין לו חלק לעולם הבא. למדנו מכאן שעון רכילות ולשון הרע הוא אפילו כשאומר אמת. וכן מבואר בגמרא (בפסחים דף קי"ג ע"ב). וכן כתב רבינו המאירי בחיבור התשובה (מאמר א' פרק ד' עמוד צ"ג). וראה עוד בשאלות דרב אחאי גאון (פרשת וישב סימן ס"ח), ובהעמק שאלה שם, ובשו"ת רבינו יוסף קולון (שורש קפ"ז). ומכל מקום נראה שכל זה הוא באופן שמתכוין רק להשמיץ את חבירו ולבזותו, אבל אם מתכוין לתועלת מסויימת או להרחיק נזק מותר. וראיה לזה ממה שכתב הרמב"ם (בפרק א' מהלכות רוצח הלכה יד) וזו לשונו: כל היכול להציל את חבירו ואינו מצילו, עובר על לא תעמוד על דם רעך, לפיכך הרואה את חבירו טובע בים או שלסטים באים עליו, ויכול להצילו, או ששמע שאנשים חושבים עליו רעה וטומנים לו פח, ולא גילה אוזן חבירו להודיעו, הרי זה עובר על מה שנאמר בתורה לא תעמוד על דם רעך. ע"כ. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך בחושן משפט (סימן תכ"ו סעיף א'). ולכן בנידון שלנו שהחולה במחלה סמויה, כמו מחלת הנפילה וכיוצא בה, מעלים ממשרד הרישוי את דבר מחלתו, כדי להשיג רשיון נהיגה, ויכול להיות שיקבל התקפת - המחלה בשעה שהוא נוהג, ועלול הדבר לגרום אסונות בנפש ח"ו, בודאי שחובה ומצוה להודיע למשרד הרישוי על מחלתו של זה, כדי שלא יגרום נזק או סכנה לציבור. ואף הרופא שמוזהר על חוק הסודיות הרפואית, באופן שכזה מצוה עליו להודיע למשרד הרישוי, ואין בזה שום חשש איסור כלל וכלל. ובזה יש לפרש גם כן כוונת הפסוק, לא תלך רכיל בעמך, לא תעמוד על דם רעך, שאף על פי שאסור לך להיות רכיל, ולגלות סוד חבירך, וכמו שנאמר: הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר, מכל מקום לא תעמוד על דם רעך, ועליך להודיע

לחבירך כדי שישמר מנזק וסכנה, וכמו שאמרו במסכת נדה (סא ע"א), שאף על פי שאסור לקבל לשון הרע, למיחש מיהא בעי. והרמב"ם בספר המצות (מצות לא תעשה רצ"ז) כתב, שבכלל אזהרת לא תעמוד על דם רעך, הרואה ממון חבירו אובד, והוא יכול למנוע זאת כשיגלה אוזן חבירו על כך. וכמו שאמרו בתורת כהנים, מנין שאם אתה יודע עדות לחבירך שאין אתה רשאי לשתוק, תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך. וכן כתב בספר החינוך (מצוה רמ"ד). וראה עוד בברכי יוסף חושן משפט (סימן כ"ח), ובספר שער משפט שם, ובהעמק שאלה פרשת ויקרא (סימן סח סוף סק"ב), ובשו"ת משכנות יעקב (חלק חושן משפט סימן י"ב). ולפי זה יוצא שגם כשיש הפסד ממון בלבד רשאי לגלות אוזן חבירו, כדי להשמר מהחושבים עליו רעה. וכל שכן כאן שיש חשש סכנה ליחיד ולרבים. (וראה בחידושי הרשב"א שבת מ"ד ע"א).

וכן בקודש חזיתיה להגאון רבי ישראל איסר, מגדולי הרבנים בוילנא, בספרו פתחי תשובה על אורח חיים (וילנא תרל"ה, סימן קנ"ו), שכתב, הנה המגן אברהם וכן בספרי המוסר האריכו בחומר איסור לשון הרע, וראיתי לנכון להעיר לאידך גיסא, שיש עון גדול יותר מזה, וגם הוא מצוי ביותר, וזהו מי שמונע עצמו מלגלות אוזן חבירו במקום שיש צורך להציל עשוק מיד עושקו, מפני שחושש לאיסור לשון הרע, כגון הרואה מי שאורב לחבירו להרגו בערמה, או שחותר מחתרת באישון לילה ואפלה בביתו או בחנותו של חבירו, ומונע את עצמו מלהודיע לחבירו ולהזהירו בעוד מועד, מפני שחושב שהוא בכלל איסור לשון הרע, ובאמת שהנוהג כן גדול עונו מנשוא, ועובר על לא תעמוד על דם רעך. והוא הדין גם לענין ממון, כי מה לי חותר מחתרת או שרואה את משרתיו של חבירו שגונבים ממנו, או שותפו שגונב מהעסק שלו, או שחבירו מטעהו ומאנה אותו במקח וממכר, או שבתמימותו מלוה מעות לאדם שהוא לוח רשע ולא ישלם. וכבר אמרו חז"ל (בבא קמא קי"ט ע"א) כל הגוזל פרוטה מחבירו כאילו נוטל נשמתו ממנו, שנאמר כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח, ואומר מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם. וכן פסק הרמב"ם (בפרק א' מהלכות גזלה ואבדה הלכה י"ג). וכן בעניני שידוכין שהבחור איש רע ובליעל ונוכל, או שהוא חולני, ומבקש להתחתן וכו', כל אלו בכלל מצות השבת אבידה, אבידת גופו או אבידת ממון, וכמו שאמרו בסנהדרין (עג ע"א). והדברים מסורים ללב, אם כוונת המספר לחבירו רעה, הרי זה בכלל איסור לשון הרע, אבל אם כוונתו לטובה להזהיר את חבירו ולהצילו מפח יקוש, מצוה רבה היא ותבוא עליו ברכה. ע"ש. וכן פסק כיוצא בזה הגאון בעל חפץ חיים (בהלכות איסורי רכילות כלל ט'), שהרואה את חבירו שרוצה להשתתף באיזה מסחר עם חבירו, ויודע בודאי שעל ידי כך יגרם לו הפסד, חייב להודיע, וכן כשיודע על איזה בחור שיש לו מחלה פנימית, שרוצה להשתדך עם בחורה מסויימת, יש לו לגלות להוריה על מחלתו של זה, ובלבד שלא יגזים בסיפורו יותר ממה שידוע לו, ושיכוין רק לתועלת הענין ולסילוק הנזק מחבירו בלבד, ולא יתכוין להשמיץ את חבירו מתוך קנאה ושנאה שבלבו עליו. עכת"ד. וראה בפסקי בתי הדין הרבניים האיזוריים (כרך ה' עמוד קנ"ג), שפסקו, שכשיש צורך בדבר, על שלטונות הצבא להמציא כל המסמכים הרפואיים שברשותם שהם חסויים, לבית הדין, בדבר מצב בריאותו של הבעל, כדי לדון ולפסוק בתיביעת הגירושין של האשה נגד בעלה. ע"ש. והגרא"י אונטרמן בהתורה והמדינה (כרך ט' עמוד כ"ג), הביא בשם שו"ת נתיבות שמואל (נתיב ט'), שכתב, רואה חשבון בשכר שהרגיש שהמזכיר של חברה יהודית מועל בכספים ומזייף הפנקסים לבל יודע הדבר, וגם לאחר שהוכיחו על פניו והתרה בו שאם לא יחזור בו יפרסם את הדבר ברבים, הכל ללא הועיל, רשאי ומותר לרואה החשבון לפרסמו ולביישו ברבים כשאי אפשר להציל רכוש החברה בענין אחר, שהרי הוא מחוייב לעמוד על המשמר ולמנוע נזק מכספי החברה, והוא גם כשומר שכר על כך. וע"ש. וראה עוד בספר זה השלחן חלק א' (עמוד ס"ב). ע"ש. ולפע"ד נראה שאפילו אינו מקבל שכר, אם יודע שהמזכיר גונב מכספי החברה, חייב להודיע להם, משום לא תעמוד על דם רעך. וכנ"ל. וראה עוד בשו"ת חמדת שלמה (חלק אורח חיים סימן ט"ז והלאה).

לפיכך בנידון שלנו היודע שהאיש המבקש את רשיון הנהיגה, הוא חולה במחלה סמויה, שאינה ניתנת להבחנה בבדיקה שגרתית, כגון מחלת הנפילה וכיוצא בה, עליו להודיע מיד למשרד הרישוי את אשר ידוע לו, כדי למנוע אסונות בנפש וברכוש. ושומר ישראל ישמור שארית ישראל.

שו"ת חלקת יעקב אה"ע סימן עט

אם הרופא מחויב לגלות סודו להכלה, בידעו שהחתן שלה מסוכן מאד ושלא תנשא לו

רופא חרדי שאלני שאלה מענינת, וז"ל בחור אחד כבן עשרים שנה יש לו רח"ל חולאת מסוכנת (רח"ל סרטן) ולהחולה עצמו וגם למשפחתו לא נודע כלל מזה, וכמובן שזה מחוקי הרופאים שלא לאמור זאת להקרובים וגם לא להחולה בכדי שלא יכבד עליו החולאת כשיתודע זאת להחולה, והוא נתארס לנערה בתולה ורוצה לינשא עמה, והשאלה אם מחויב לאמור זאת להכלה, כי לפי דעת הרופאים לא יחיי יותר משנה או שנתיים, וכמובן שאם הכלה תדע זאת לא תנשא עמו, או שב ואל תעשה עדיף דכל זמן שלא נשאל על זה לא הוי בכלל יעצנו רע, ואינו מחויב לחזור עלי' בכדי ליעצה.

ולאחר העיון קצת בזה, נלפע"ד שמחויב הרופא לומר זאת להכלה, ובאתי בזה בשתים.

(א) ברמב"ם פרק א' דרוצח הלכה י"ג, ונעתק לשונו בחו"מ סי' תכ"ו, וז"ל הרואה את חברו טובע בים וכו' או חיה רעה באה עליו או ששמע עכו"ם או מומרים מחשבין עליו רעה או טומנים לו פח, ולא גילה אוזן חברו, וכיוצא בדברים אלו, עובר על לא תעמוד על דם רעך עכ"ל. הרי להרמב"ם ושו"ע, כשמחשבים עליו רעה או טומנים לו פח וכיוצא בדברים אלו, הוא עובר על לא תעמוד על דם רעך - וני"ד ודאי בכלל מה שמסיים הרמב"ם והשו"ע "וכיוצא בדברים אלו" דמה לי אם אחרים מחשבים עליו רעה מחמת רשעותם או לסבה אחרת, עובדא היא, כשהוא ישא אותה יביא עליה רעה, שבזמן קצר לאחר נשואיה תשאר אלמנה, ונוסף לזה, כפי שאומרים הרופאים, בזמן קצר יצטרך לקבל זרמי-חשמל (בעשטראלונג בלע"ז) לרפאותו ולהקל מעליו קצת ממחלתו וכאבו, ולפי דעתם זה קשה מאוד להולד, אם תתעבר בינתיים שיוולד עובר שאינו מתוקן בגופו או בשכלו וכדומה, ואין לך רעה להאשה יותר מזה, ועוברים על לא תעמוד על דם רעך אם לא יגלה אזנה מקודם לידע מה לעשות. א

(ב) יש בזה הלאו דלפ"ע, וכמבואר ברמב"ם הל' רוצח פי"ב הל' י"ד וז"ל וכן כל המכשיל עור בדרך והשיאו עצה שאינה הוגנת או שחזיק ידי עוברי עבירה שהוא עור ואינו רואה דרך האמת מפני תאות לבו, הרי זה עובר בל"ת דלפ"ע - ובתורת כהנים קדושים סופ"ג וז"ל ולפ"ע לא תתן מכשול, לפני סומא בדבר, בא אומר לך בת איש פלוני מה לכהונה,,, ה' נוטל ממך עצה אל תתן לו עצה שאינה הוגנת, אל תאמר לו צא בהשכמה, מכור את שדך וכו' עי"ש. חזינן דהשיאו עצה שאינה הוגנת או לחזק ידי עוברי עבירה שניהם שוין, והם בלאו דלפ"ע. ומבואר במל"מ פ"א מכלאים הל' ו' דאף בשלילה עובר בלפני עור, ומשום הכי ס"ל להרמב"ם שם דאסור לישראל להניח לעכו"ם שירכיב לו אילנות כלאים, ואף בלי אמירה רק שהעכו"ם בעצמו רוצה להרכיב כלאים נמי אסור, כיון דנכרי מוזהר, כשיניח לו לעשות עובר בלפני עור, הרי דאף בשלילה, כלומר שאינו עושה כלום רק שמניח לו לעשות ואינו מעכבו עובר בלפ"ע, אם כן נמי בעצה שאינה הוגנת, כמו בני"ד, למשל אם יבא לשאול פשיטא דאסור להשיאו עצה שאינה

הוגנת, כמו לחזק ידי עוברי עבירה, וכמו שעוברים לענין עוברי עבירה בלפ"ע אף בשלילה, ממילא אף לענין עצה שאינה הוגנת, אם אינו מעכבו מלעשות מה שאינו הוגן, גם כן עובר בלפ"ע לדעת המל"מ. ועי' בספרי חלי"ע חלק יו"ד סי' נ"ו קצת בארוכה, והבאתי דגם דעת הגר"א יו"ד רצ"ה ב' כדעת המל"מ, וגם בפמ"ג א"א תמ"ג סק"ה ותמ"ד סק"ו מביא להאי דמל"מ. אכן דעת הדרישה יו"ד סי' רצ"ז אינו כן, רק בשלילה אינו עובר בלפ"ע עי"ש, באופן שזה תלוי במחלוקת. ב ועי' מנ"ח מצוה רל"ב ס"ק א', דעתו כיון דאיסור דלפני עור שייך גם לענין עכו"ם, דאסור להושיט אבמה"ח לב"נ, א"כ אף לענין עצה שאינה הוגנת אסור להשיאו אף לעכו"ם, ואף שפסק הרמב"ם סוף פי"ב מרוצח, דאסור להשיא עצה טובה לעכו"ם רק לסלק עצמו מעצה, אבל להשיאו עצה רעה גם לב"נ אסור - א"כ לכאורה בני"ד, אם נאמר דהטעם משום לפ"ע, יאסר אף אם הנידון יהי כלפי עכו"ם, כיון דאסור להשיאו עצה רעה, ממילא גם בשלילה כשיש בידו לעכבה מעצה רעה שייך לפ"ע, וכמו בהרכבה דאסור להניחו לעכו"ם משום דמוזהר, ועובר בלפ"ע כשמניחו, כמו כן לענין עצה רעה - אכן לטעם הא' בני"ד לאסור מטעם לא תעמוד על דם רעך, מבואר להדי' ברמב"ם פ"ד מרוצח הל' י"א דלא שייך בעכו"ם דאין זה רעך.

ג) אכן לענין עכו"ם, כיון דטעם דלא תעמוד לא שייך לגבי עכו"ם וכאמור, וטעם דלפ"ע לענין עצה רעה אינו דבר ברור, דהא בחינוך מבואר דזה רק לגבי ישראל, וכמבואר במנ"ח שם, וגם הא דלפ"ע שייך גם בשלילה במחלוקת שנוי וכאמור. וחז"ל לזה לגבי עכו"ם שפיר שייך לומר גם במציאות, פתגם הגמ' דכתובות ע"ה א' וכולן מזנות ותולות בבעליהן, וממילא לא הוי כך דבר רע לגבי דידיהו להינשא אף לאיש כזה, אם כן הדעת נוטה, שהרופא אינו מחויב לגלות סודו, שזה מחקי הרופאים שלא לגלות סודם. אכן כשהנידון כלפי ישראל ובת ישראל, נראה לפע"ד דמחויב לגלות הסוד, שלא לעבור על לא תעמוד, ואפשר גם על לפני עור, וכאמור. ואף דלגבי אשה שייך לומר טב למיתב טן דו וכב"ק ק"י ב' אלא מעתה יבמה שנפלה לפני מוכה שחין תיפוק בלא חליצה דאדעתא דהכי לא קדשה עצמה, ומשני התם אנן סהדי דמינח ניחא לה בכל דהו דטב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו, התם קאמרי הגמ' דעל ספק שמא ימות הבעל ותיפול לפני מוכה שחין אמרינן טב למיתב טן דו, אבל לישא לבעל מוכה שחין לא מצינו לומר דניחא לה משום טב למיתב טן דו, אדרבה הרי גמרא ערוכה בכתובות ע"ה על כמה מומין דכופין אותו להוציא, ולא אמרינן הסברא דטב למיתב טן דו, אם כן ממילא בני"ד, כיון דידעינן כמעט בטח דהכלה תמאן להינשא בידעה זאת, וכאמור, ודאי הסברא נותנת דמחויב הרופא לאמור לה שלא לעבור על לא תעמוד או לפ"ע לכמה פוסקים, והיא בעצמה כטוב בעיניה תעשה, כנלפע"ד - והשי"ת יצילנו משגיאות.

שו"ת ציץ אליעזר חלק טז סימן ד

בחורה שלא נמצא אצלה לא נרתיק ולא רחם אלא שחלות בלבד ובנו לה בניתוח פלסטי נרתיק על מנת שתוכל לקיים יחסי אישות, וללדת בטוח שלא לעולם, אם מחובת הרופא להודיע על כך לבחור שעומדת להנשא לו כדי להסיר מכשול מלפניו ומבלי כל חשש ללה"ר.

שאלה. כ"ג כסלו תשמ"ג. לכבוד הרב הגאון א. י. וולדינברג שליט"א. כבוד הרב שליט"א

אני מקוה כי כבודו זוכרני בעת עבודתי בבי"ח שערי צדק כרופא במחלקת נשים, כעת אני עובד בבי"ח לניאדו בקרית צאנז נתניה, וכן במרפאת פוריות במרפאה המרכזית של קופ"ח מרפאת זמנהוף בת"א. באחרונה נמצאת בטיפולנו אשה רוקה בת 19 שפנתה אלינו בגלל אי הופעת הוסת, במסגרת הבדיקות שבצענו אצלה נמצא כי אין לה

לא נרתיק ולא רחם אלא שחלות בלבד. זוהי תסמונת נדירה הידועה בספרות. מכיון שהאשה עומדת להנשא ולאחר שהוסברה לה הבעיה במדויק היא בקשה מאתנו לבנות לה נרתיק בנתוח פלסטי על מנת שתוכל לקיים יחסי אישות, הוסבר לה בפירוש שללדת לא תוכל לעולם. ואכן נתחנו אותה. הנתוח עבר בשלום ובהצלחה מירבית כך שאדם בלתי מקצועי לא יוכל לגלות שאין מדובר בנרתיק טבעי. הבחור אתו היא עומדת להתחתן אינו יודע כלל על הבעיה של אשתו. והאשה בקשה בכל לשון של בקשה שלא נספר לו על כך דבר.

שאלתי מכבודו היא, האם מחובתי לספר לבחור גם אם אין הוא פונה אלינו בדבר אשתו לעתיד, או אולי רק אם הוא יפנה בשאלה מפורשת, האם יש דמיון בין בעיה זו ובין בעיה של אשה החולה במחלה ממארת ועומדת לפני נשואין שאז נפסק כי יש לספר לחתן.

כמובן שאותה בעיה קיימת במקרים דומים כאשר ברור שהבחור עקר לחלוטין - אשכיו מנוונים לחלוטין ולפי ידיעת מדע הרפואה היום אין לו תקנה. האם מחובתינו לגלות את אזנה של הנערה אתה עומד הוא להתחתן ולהסיר מכשול מלפניה. בכל הכבוד ד"ר יעקב ממת מחלקת נשים ב"ח קרית צאנז ע"ש לניאדו, נתניה.

תשובה. ב"ה, ו' טבת תשמ"ג. ירושלים עיה"ק תובב"א. לכבוד הרופא הנכבד ד"ר יעקב ממת נ"י רופא במחלקת נשים בב"ח קרית צאנז, נתניה. שלום רב. יקרת מכתבו קבלתי לפני יומיים, והנני להשיבו בזה על שאלותיו.

לדעתי מחויב הרופא לגלות לבחור ממום הבחורה הגם שלא עולה על דעתו לפנות אליו בשאלה על מצבה מפאת חוסר ידיעה מהחיסרון והגם שהבחורה ביקשה ממנו שלא לספר לו, אין לו לשמוע לה. ואותו הדבר אם קורה להיפך שהבחור עקר והבחורה איננה יודעת מזה מחובתו להודיע מזה לבחורה, ואבסס את דברי בהלכה.

א) הרמב"ם בפ"א מה' רוצח ושמירת נפש הי"ד פוסק וז"ל: כל היכול להציל ולא הציל עובר על לא תעמוד על דם רעך, וכן הרואה את חברו טובע בים או ליסטים באים עליו או חיה רעה באה עליו ויכול להצילו הוא בעצמו או ששכר אחרים להצילו ולא הציל או ששמע עכו"ם או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנים לו פח ולא גלה און חברו והודיעו או שידע בעכו"ם או באונס שהוא בא על חברו ויכול לפייסו בגלל חברו להסיר מה שבלבו ולא פייסו וכל כיוצא בדברים אלו, העושה אותם עובר על לא תעמוד על דם רעך עכ"ל.

ובזה הלשון נפסק בפשיטות גם בשו"ע ח"מ סימן תכ"ו [אלא דבמקום שלפנינו ברמב"ם הנוסחא בלשון "או ששכר אחרים להצילו", בשו"ע שם הגירסא "או שישכור אחרים להציל" ויש נפ"מ מזה לענין אם שכר אחרים במקום שיכול להציל בעצמו אם מהני ואכמ"ל].

למדנו מדברי הרמב"ם והשו"ע הנז' שבכלל האיסור של לא תעמוד על דם רעך כלול לא רק כשהמדובר על שפיכות דמים ממש, אלא הוא כולל על כל העומד מנגד ונמנע מלעשות פעולה כדי להציל את חברו מכל רעה שחורשים עליו או מכל פח שטומנים לו, ולא דוקא רציחה ממש, והוא יכול להצילו מזה הן באופן פיזי, הן על ידי פיוס שיפייס

את חושב הרעה, והן על ידי הקדמה להקדים לגלות מזה את אוזן חבירו, ואיננו עושה זאת, בכל אלה הוא עובר על לאו של לא תעמוד על דם רעך.

ומעתה, לנידוננו, היש לך חרישת רעה וטמינת פח גדול מזה, ממי שרוצה לאמלל בחור להטמין לו פח מראש שלא יוכל להביא תולדות בחיה, ויהא מנוע מלקיים מצות פריה ורביה ולעסוק בבנינו של עולם? והלא בהודע לו לאחר מיכן מזה ילקה בהלם גדול אשר יוכל כתוצאה מזה לחלות בגופו או בנפשו, וכעת מחוסר ידיעה הוא הולך אחריה פתאום כשור אל טבח יבוא, עד יפלא חץ כבדו כמהר צפור אל פח, ולא ידע כי בנפשו הוא, וא"כ היעלה על הדעת שלא מוטל חוב גדול להודיעו מכך? ולכן ברור הדבר ע"פ הדין שכל מי שיודע מזה ואיננו מגלה לו להזהירו מזה, דהוא פשוט עומד על דמו, כי הדבר כלול בכלל אזהרת התורה של לא תעמוד על דם רעך.

מה תאמר כי אין הדבר נורא כל כך, כי בהודע לו מזה יהא סמא בידיה לתבוע אותה לדין על מקח טעות ולבקש לחייבה בקבלת ג"פ, כי לדרוש הפקעת הקדושין אי אפשר דהרי מקדשה וכונסה בסתם ואיננו מתנה שתהא מקודשת לו ע"מ כך וכך (יעוין אה"ע סי' ל"ט וסי' קט"ז) ויכול לדרוש רק לחייבה בג"פ.

אין הדבר כן, כי מלבד שיש כאן עכ"פ חרישת רעה וטמינת פח עד שיודע לו מזה, ומי יודע כמה זמן שיעבור? ומלבד שקשין גירושין לאחר התקשרות בעבותות אהבה עם אשת בריתו, ואסור לגרום לו לכתחילה שיצטרך לבסוף להגיע לידי כך, חוץ מכל זה, לא בנקל יעלה לו הדבר, ומי כמוני יודע כמה קשה הדבר, ועד כמה שהאשה תוכל להשתמט מקבלת הג"פ בכמה וכמה אמתלאות ודרכים נלוזות, ולעגן את הבעל ימים על שנים, ובהרבה פעמים הדבר עולה לבעל בהפסדי סכומי כסף גדולים כדי לפצותה שתסכים לקבל את גיטה.

ולהסתמך על קבלת היתר נשואין במקרה של סירוב מצידה לקבל את הגט, גם זה לא עולה הדבר כל כך בנקל, וצריכים לעבור כמה גלגולים עד שמשגיגים זאת, וכבר רמז מכל זה בספר שו"ת אור גדול סי' ה' ס"ק י"ב בכתבו: וידוע הוא אשר כמה וכמה הרפתקאות של צער ועינוי נצרך לסבול בעתים הללו עד שיוכל לגרשה בע"כ או לישא אחרת עפ"י היתר מבי"ד אף היכא דהדין עמו ע"ש, ואם בזמנו כך בזמננו על אחת כמה וכמה, וגם כשיקבל סוף סוף את ההיתר נשואין אזי מתחילה פרשה חדשה של סבל, כי לא יהבו ליה אחריתא, דלא כולן מתרצות להנשא עם שכזה אשר תמצא אצלו את צרתה בצידה.

ואם כן מה רב הוא איפוא שפיכות הדמים (תרת' משמע) והסבל הגופני והרוחני שתגרם לו מזה. ולכן כל המונע את עצמו מלגלות לו על הדבר מראש, מלבד שנמצא עומד על דמו, הוא גם מונע א"ע עי"כ מלהשיב לו אבידת גופו ואבידת ממונו גם יחד הנשקפת לו מכך.

[ואני מהרהר שאולי יתכן שגם אסור בכלל לחיות עפ"י דין תורה עם אשה שכזאת אשר לא רק שאין לה רחם טבעי, אלא אין לה גם נרתיק טבעי כי אם אשר בנו לה נרתיק בניתוח פלסטי, והדעת נוטה לומר שיש בכה"ג חשש משום הוצאת זרע לבטלה, כמטיל על העצים והאבנים, בהיות ואין כאן משום צד בשר מבשרה הטבעי של האשה, ועוד חזון למועד לברר זאת בע"ה ובל"נ, ובנידוננו ברור הדבר שגם בלי זה מחויבים לספר ולהודיע לו מחסרונה

וכן להיפך, כשבחור רוצה לאמלל איזה בחורה שתשאר בודדה כל ימיה, ולא תהא לו חוטרא לידה ומרא לקבורה, (עיינ יבמות ס"ה: וכתובות ס"ד. ורמב"ם פט"ו מה' אישות ה"י, ואה"ע ס"י קנ"ד סעי' ו' ע"ש), בודאי ג"כ שמי שיודע מזה מחויב לגלות על הדבר לבחורה, וחלים על כך ככל האמור.

ב) כאמור, להעלים עין ולתת להנשא עם בן או בת זוג אשר לו או לה החסרונות האמורים, הוא לו או לה הרבה יותר מאבידת ממון, שמחויבים בהשבתם ובהצלתם שלא יאבדו, וזה גובל במדה מרובה עם חיוב השבת גופו, וישנו בדבר זה גם משום הצלת עשוק מיד עושקו.

ובדומה לזה ראיתי שכותב בספר פתחי תשובה על או"ח ס"י קנ"ו וז"ל: כל ספרי המוסר מרעישים העולם על עון לה"ר, ואני מרעיש העולם להיפוך עון גדול מזה וגם הוא מצוי יותר, והוא מניעת עצמו מלדבר במקום שנצרך להציל עשוק מיד עושקו וכו' לענין ממון הוא בכלל השבת אבידה וכו' וכן בעניני שידוך והוא יודע שהוא איש רע ובליעל ורע להתחתן עמו, כולן בכלל השבת גופו וממונו עיי"ש.

ואם ככה הדבר במניעת עצמו מלדבר בעניני שידוך בנוגע לסתם איש רע ובליעל הרוצה להתחתן עם איזו אשה, שעדיין לא כ"כ ברור שיהא רע גם לו, וגם סמיא בידו להטיב דרכיו, בכל זאת מעלים עליו חיוב של הצלת עשוק מיד עושקו לגלות האשה מזה באשר הוא שם, ובאים עליו גם מכח של השבת גופו וממונו, על אחת כמה שישנו חיוב כזה על כגון נידוננו שהמום והחיסרון ברור ומבורר וההונאה גלויה ואין בידם לרפאות א"ע, ועל כן לית דין צריך בושש שאסור להיודע מזה למנוע עצמו מלדבר ומלגלות מזה להצד שיפגע מזה והוא בכלל חיוב השבת גופו וממונו גם יחד, ובכלל חיוב הצלת עשוק מיד עושקו.

ג) והלום ראיתי גם בספר חפץ חיים להגה"צ הבעל משנה ברורה ז"ל בכלל ט' סעי' ד' שפוסק במפורש על בכדומה לזה שאין לעמוד מנגד ולא לדבר ולחשוש משום איסור לשון הרע, אלא שמותר וגם יש חיוב לגלות, והוא זה, דכותב שם, דאם אחד רואה בחבירו שאחד רוצה להשתדך עם אחד ויודע להרואה כי החתן יש לו חסרונות עצומים והמחותן אינו יודע מזה ואילו היה יודע לא היה מתרצה לזה, יש לגלות לו. ובסעי' ו' מפרט הח"ח ז"ל מהות החסרונות, וכותב, דהיינו אם החיסרון הוא מצד חולי גופו והמחותן אינו מכיר אותו מצד שהוא דבר פנימי אשר לא נגלה לכל, פשוט הוא דאין על המגלה ענין זה חשש איסור רכילות. וכמו כן היכא שהוא בליהפוך, כשיש חיסרון מצד הכלה, ממשיך הח"ח ז"ל לפסוק בסעי' ז', דאם מי שהוא יודע חולי הפנימית שיש במשודכת אך הם מסתירים מהחתן, אין על המגלה חשש איסור רכילות, וחוזר לכפול זאת ההלכה גם בסעי' י' שם וכותב, דאם יודע שהמשודכת יש לה מחלה פנימית אשר לא נגלה לכל והחתן אינו יודע מזה מותר לגלות לו מזה.

ונלמד איפוא מהאמור בח"ח ז"ל במכש"כ על כגון מום גדול כבנידוננו שאין כל חשש של איסור לה"ר מלגלות מזה להצד השני.

ומה הדין היכא שכבר משודכים ז"ל, אם מותרים או מחויבים אפ"ה לגלות עדיין מזה לצד השני?

הנה הח"ח בבאר מים חיים שם בס"ק ט"ו נוגע מזה, ומבאר שההיתר בזה הוא הגם שהיא כבר משודכת לו והגם שהשידוך יתבטל ע"פ דיבורו ורק מסתפק שם על האי גוונא היכא שהיודע מזה הוא רק יחידי ואין שני עדים על כך עיי"ש.

ונראה דבכגון נידוננו לא שייך הך ספיקא של הח"ח ז"ל, דראשית הא ניתן לברר אמיתות הדבר על נקלה ע"י בדיקה רפואית כל שהיא, ועוד זאת הא למעשה, כפי היוצא ממכתב ככו' אלי, בנידוננו, ידוע מזה כבר גם לשני עדים ויותר, ה"ה הסגל הרפואי שטיפלו בה.

נאגב, מעניין הדבר שדין המשנה בשבועות ד' כ"ט ע"א דאמר לעדים בואו והעדוני, שבועה שלא נעידך וכו' זו היא שבועת שוא וכו', פוסק הרמב"ם אותו בפ"ה מה' שבועות הלכה ט"ו גם בנוגע לעד יחיד היודע עדות לחבירו, ובהדגשת נימוק "מפני שהוא מצווה להעיד". ויעוין מה שנו"נ בשיטת רמב"ם זאת בספר חקרי לב חחו"מ ה' עדות סי' י"ד, וכן בספר אמרי בינה חחו"מ ה' עדות סי' ח' יעו"ש ואכמ"ל].

והיתה זאת לבאר, דהגם שהח"ח ז"ל מדבר בכל דבריו לכאורה רק מהיתר לגלות, ולא מזכיר בדבריו שיש גם חיוב על כך, מכל מקום נראה ברור שהוא זה מפני דבזה הוא דקעסיק בספרו לברר ולפסוק מה שאסור לדבר משום ליתא דלה"ר ורכילות ומה שמותר, ולכך בא בדבריו שלפנינו ומשמיענו שבכגון הנ"ל אין איסור לה"ר ורכילות ומותר לדבר ולגלות, ואם כן ממילא כבר ברור הדבר כי אז יש כבר חיוב על כך לגלות, מפני דבענין כזה הדבר מובן מעצמו דאם מתברר בפנינו שאין איסור אזי ממילא הפועל יוצא מזה הוא שיש כבר חיוב להגיד ולגלות משום לא תעמוד וכו' וכנ"ל, וגם הח"ח יסבור בפשיטות בכזאת, ורק לא אזכיר מפורש מזה היות שאין זה מטרת ספרו, הדגשתי לכתוב בלשון "ורק לא מזכיר מפורש מזה" מפני דכד דייקנן בדבריו ניתן להבין שלמעשה ברמז הוא מרמז גם על חיוב, כי בסעי' ד' כותב בלשון "יש לו לגלות לו" ומשמעות לשון זה של יש מובנו, לא רק שמותר אלא שגם מחויב בדבר לגלות לו.

וגם זאת לבאר, דסתמן וסתמתן של דברי החפץ חיים משמעותן שהמדובר והמכוון לאו דוקא בהיכא שהמחלה מסוכנת, אלא המדובר והמכוון על כל סוג מחלה שהיא המקוננת בגוף ואיננה בת חלוף ונמצאת באחד מן הצדדים וגורמת לסבל ואי נוחיות והפרעות בחיים וכו', ושיש ליודע לגלות מזה לצד השני, ופשוט.

ומעתה, היש לך חיסרון יותר גדול מזה כאשר לאחד מן הצדדים חסר אצלו אברי - לידה, אשר על פי רוב כל דבר התקשרות אחד למשנהו בא כמעט רק עבור דבר זה כדי להעמיד תולדות? ואשר למטרה זאת מכוון הצו האלקי לעזוב איש את אביו ואמו ולהדבק עם אשתו, ובפרט לגבי האיש אשר מצווה ועומד על הדבר הזה לפרות ולרבות, וכמו"כ היש לך איפוא טמינת פח ואונאה יותר גדולה מזו כאשר לא אחד לא מגלה למשנהו מהחיסרון והמום הזה שניתן להחשב מהחסרונות והמומים היותר גדולים בחיי המשפחה?

באשר על כן כאמור לדעתי נעלה הדבר מכל ספק שמחויב הרופא לגלות לצד השני מהמום הגדול הזה, והחויב לגלות הוא אפילו כשהיא כבר משודכת וכנז' בדברי הח"ח ז"ל.

ד) אוסיף עוד להבהיר כי בנידוננו יש לו לעשות לגלות מזה לבחור אפילו כבו' נענה על אתר למבוקשה של הבחורה שלא לגלות מזה לבחור והבטיח לה על הדבר.

ובגדולה מזו מצינו להרמ"א ז"ל ביו"ד סי' רכ"ט סעיף ז' שפוסק שהנשבע שלא לגלות לחבירו דבר שיצילנו מן ההפסד הוה נשבע לבטל מצוה ואינו חל, והגר"א ז"ל בסק"ב מסביר שהוא בכלל המצוה של לכל אבידת אחיך ע"ש, וא"כ דון מינה עוד במכש"כ לכגון היכא שרק הבטיח ולא נשבע שבודאי שיכול להפר הבטחתו וכן לגלות לצד השני כדי להציל אותו מהפסד גדול כזה וכנ"ל.

והגם שהרמ"א שם מוסיף וכותב, דמכל מקום יש להתיר תחילה את השבועה ואח"כ לגלות דלא עדיף ממה שהוא מדרש חכמים ע"ש, זהו מיהת כשנשבע בפועל, אבל בהבטחה בלבד פשוט הדבר שא"צ לשום התרה אפילו לכתחילה ויכול, וגם מחויב, לגלות את הדבר לבחור, והרי ברור הדבר שאילו היה יודע מתחילי שיש איסור בדבר שלא היה מבטיח שלא לגלות.

ה) דברי הרמ"א הנ"ל ישמשו לנו מקור בית אב למה שיש עוד לדון בנידוננו בקשר לשבועת הרופאים, דהרי כל רופא שנכנס לתפקידו הוא נשבע, כפי המפורסם, לשמור על "סודיות רפואית", ויוצא אפוא כשרופא מגלה סוד רפואי בניגוד לרצון החולה, או אפילו בלי הסכמה מצידו, הרי הוא עובר ע"כ על איסור שבועה שנשבע על כך שלא לגלות ואיך נתיר לו בכזאת?

אבל לפי דברי הרמ"א הנ"ל נמצינו למדים שלא חלה השבועה על כגון דא דהו"ל נשבע לבטל מצוה, ולכל היותר מוטב לכתחילה לעשות מקודם התרה על שבועתו כפי הדין שמתירים לדבר מצוה, ואח"כ לגלות.

ו) והתחשבתי דיתכן דבכגון דא דשבועת הרופאים, יתכן כי בתור רופא צריך בדייקא לעשות התרה לפני שיגלה, דהא השבועה היא בכולל על דבר הרשות ועל דבר מצוה, דהא כללית היא, וכשהשבועה היא בכולל הא היא חלה גם על דבר מצוה, כדמצינו שמבארים כן האורים ותומים בחו"מ סי' כ"ח סק"א, ושער המשפט סק"ב, ופ"ת בסק"ג, וכן בפ"ת בסי' ל"ד ס"ק י"ד, בנוגע להעדאת עדים יעו"ש.

אבל התרה שפיר מועיל בזה, וגם צריך לעשות בכזאת כדי שלא יעבור על המצוה, וכפי שמבאר באמת בדומה לזה הערוך השלחן בחו"מ שם סימן כ"ח סעיף ה' וכותב שבמקרה שחלה השבועה לענין העדאת עד אחד, דמכל מקום מצוה להתיר לו השבועה על ידי חרטה היות והוא דבר מצוה כדי להציל ממון חבירו ע"ש, ודון מינה ומינה.

ובכלל נזהרתי לכתוב בזה בלשון של "יתכן" שצריך לעשות התרה, כי למעשה יש גם לצדד לאיזך גיסא ולומר שהרופא, ובפרט הרופא הדתי, לא כוון בכלל בשעת שבועתו "שבועת הרופאים" לכלול בה שלא לגלות דבר אשר בהמנעותו מלגלות יעבור על דבר תורה, כשם שפשוט הדבר שלא כלול בזה שלא לגלות דבר שיכול לסכן את הציבור, או אחד את משנהו, כגון לגלות מחלה מדבקת אצל פלוני ל"ע כדי שיזהרו ממנו שלא לבוא במגע אתו, וכל הדומה לזה [והרי אין משביעים זאת בלא על דעתך וכו'], וא"כ אין בכלל שאלה של חלות שבועה זאת על כגון מקרים חריגים כאלה, וממילא אין גם בכלל מקום להצרכת התרה.

ז) לאור כל האמור המסקנה להלכה לדעתי היא, כי כבו' מחויב לגלות לבחור מהמום הגדול הזה שאצל הבחורה אפילו אם הבחור לא יפנה אליו בשאלה מפורשת על כך, ומהיות טוב שיעשה מקודם התרה אצל שלשה מחשש שבועת הרופאים, על מקרה שיש לה חלות על כגון דא, ועל מקרה שנרצה לחשוש לאולי היא חלה בכולל גם על דבר מצוה.

אלא ברצוני ליעץ לו עצה הוגנת נוספת, והוא זה, שלפני שיגלה להבחור מהחיסרון שאצל הבחורה (וכן יש לעשות גם במקרה הפוך) יזמן אליו את הבחורה ויסביר לה בשפת נועם מחובה זאת המוטלת עליו על פי דין תורה לגלות ממום זה לבחור, פן על ידי כן תסכים בעצמה לגלות מזה לבחור, ועי"כ ימנע עלבון ובושת פנים ממנה, ואם לא תאבה שמוע לו אזי יהא נקי מכל, ויגלה לבחור ממומה גם בלי הסכמתה כדי שלא יעבור על לאו של לא תעמוד על דם רעך, וכדי להציל עשוק מיד עושקו, ולקיים מצות השבת גופו וממונו גם יחד, הכל כפי שנתבאר לעיל בדברינו בע"ה. והנני בכבוד רב ובברכה מרובה אליעזר יהודא וולדינברג

שו"ת מנחת יצחק חלק ו סימן קלט

חלק אבן העזר בנדון מי שנשאל אם ליקח לחתן בתו את מי שיודע עליו דבר עבירה אי מחוייב להגיד בס"ד, ירושלים עיה"ק תובב"א עשי"ת תשל"ב לפ"ק. הנה נתעוררתי להביע חו"ד העני' בדבר השכיח למי ששואלים אותו עצות על שידוכין ויש בידיעתו שהמדובר ממנו עבר עבירה גדולה בנערותו אם מוכרח לגלות זאת או עכ"פ שלא ליעץ לעשות שידוך זה.

(א) הנה מה שיש לדון בנדון זה, אף דאמרינן (בקיודושין מ"ט ע"ב), המקדש את האשה על מנת שאני צדיק אפילו רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בדעתו עיי"ש, והיינו היכא דלא אמר שהרהר תשובה, ע"כ הוי רק ספק, כדאיתא ברא"ש ור"ן שם וברמב"ם (פ"ח מה"א ה"ה) ובש"ע (א"ע סי' ל"ח סעי' ל"א), ולכ"פ היו רק חומרא בעלמא כדאיתא בתשו' הר"י מינץ (סי' י"ב), ומובא בהגהות רעק"א שם, אבל היכא שאמר בפירוש שהרהר בתשובה איתא בבית שמואל שם (ס"ק נ"ה) דנאמן, (אמנם בקרבן נתנאל על הרא"ש העיר ע"ז עיי"ש), ועי' בתשו' מהרי"ט (ח"ב סי' ח') דתשובה מהני אפילו על חמורות שבחמורות, וז"ל ומה שאמרו באחר שובו בנים שובבים חוץ מאחר, מונעים היו לו מן השמים דרכי התשובה והחליקוהו בדברים לטורדו מן העולם על כמה מרדים שעשה והחטיא הרבים כדמייתי בירושלמי, ותנן כל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, ואני שמעתי משמא דגמ' דבהא טעה אחר שלא הי' לו להשגיח בבת קול ששמע שובו בנים שובבים חוץ מאחר, דקיי"ל כל מה שאמר לך בעל הבית עשה חוץ

מצא כדאמרינן (ס"פ מי שהי' טמא), והי' לו לשים פניו כחלמיש לשוב בתשובה שאם הי' שב בתשובה שלימה היו מקבלים אותו, והרי אמרו בירוש' כשאמר לו ר"מ בשעת מיתתו אף אתה חזור בך א"ל וע"כ מקבלין אמר תשב אנוש עד דכא עד דכדוכה של מות באותה שעה בכה ומת אמר כמדומה שמתוך תשובה מת והועילה תשובתו למדייני' ולאיתי' לעלמא דאתי עכ"ל, והאריך שם באריכות בראיות מדברי הש"ס ובדרכי התשובה בזה, ודורשי רשומות דרשו דכא ר"ת דם כפירה אשה כלומר ג' עבירות החמורות, ומ"מ אם ישוב מיד תקבלו כדכתיב תשב אנוש עד דכא כנזכר.

(ב) אמנם מ"מ אולי נשאר איזה פגם עליו אף אחר תשובתו, וראי' ממה דאיתא (במס' תענית ט"ז ע"א) בין המעלות דשליח צבור שיהא פרקו נאה, ומפרש שם אבי, זה שלא יצא עליו שם רע בילדותו עיי"ש, והיינו אף דעשה תשובה. דבלא תשובה פשיטא דאין להוריד בעל עבירה, מ"מ אם יצא עליו שם רע הוי פגם, ויש בזה ג' חילוקים, אם עבר בשגגה, ובמזיד בין פ"א לכ"פ = פעם אחת לכמה פעמים =, ואם דוקא בתעניות ומעמדות או בכל השנה, ואם לכתחילה או דיעבד, כמבואר כ"ז בפוסקים המבוארים בש"ע ונו"כ (או"ח סי' נ"ג סעי' ד' וה'), (ואגב, ראיתי בביאור הלכה שם (סעי' ה' ד"ה דמ"מ) שהעיר על הרמ"א שסובר דבפ"א שאדם עבר עבירה אף ששב מקרי יצא עליו שם רע, דהוא דעת עצמו או אולי מצא באיזה פוסק, דכתשו' אור זרוע (בה' ברכות) דנדפס בפנים ברמ"א מקורו, כתוב שם בהיפוך עכת"ד, הנה באו"ז שם (סי' קי"ב) בסוף תשובתו איתא בזה"ל, ולא פרקו נאה היינו שמזיד ומועד לדברים שלא כהוגן אבל אדם שבא לידו שגגה ומתחרט ה"ז צדיק גמור לכל התורה (רצ"ל אף לש"צ) עכ"ל, הנה דבריו מוקשים מרישא לסיפא, דמרישא משמע דוקא במועד לעבירות, ומסיפא משמע דוקא שגגה, ועכ"ח חד דוקא וחד לאו דוקא, ובמג"א שם (ס"ק ח) העתיק את לשון האו"ז הנ"ל, ותפס לשון ראשון דדוקא במועד לכך, ומה דנקט בסיפא שגגה, י"ל משום דהאו"ז השיב על מעשה שבא לידו דהי' בשוגג לכך נקט שגגה כמ"ש במהש"ק עיי"ש, אולם הרמ"א נראה שס"ל דלשון אחרון עיקר, משום דלא רק המעשה שהי' שם כך הי', אלא רק הראיות שהביא מהא (דמכות ה' ע"ב) בר' יהודא בן טבאי שהרג עד זומם ואמר לו ר"ש בן שטח ששפך דם נקי, וכל ימיו של ר"י בן טבאי הי' משתטח על קברו וכו', ור' ישמעאל (בפ"ק דשבת י"ב ע"ב) דקרא והטה, הרי באת לאלו הצדיקים שגגת מיתת ב"ד, וכי משום זה לא תאמר שפרקו נאה ח"ו עיי"ש, מהראיות אלו לא מוכח רק על השוגג דל"ה בכלל אין פרקו נאה, אבל לא על מזיד אפילו רק בפ"א, וע"כ פסק הרמ"א דשגגה דוקא, דלומר דהרמ"א כתב כן מדעת עצמו או שראה כן בפוסק אחר כמ"ש הביאור הלכה דוחק, דהרי כל דברי הרמ"א המה בדרכי משה בשם האו"ז זולת מה ששם העתיק דברי האו"ז כהוייתן היינו גם תיבת ומועד וברמ"א השמיט ומועד עיי"ש"ה).

(ג) והנה גם בשידוכין שייך פגמא דאין פרקו נאה, דהנה איתא בהגהת מרדכי (דשבועות) והובא בב"י (יו"ד סי' רכ"ח בדקמ"ח ע"ג דפוס ווארשא) וז"ל, איש ואשה שקבלו עליהם חרם הקהלות לישא זה את זה והמיר האיש ושב אח"כ בתשובה, השיב הר"מ דלא בעיא התרה לחכם אחר ששב, ואח"כ כתב, ומיהו היכא שבאתה לב"ד כשהמיר והתירוה קודם ששב לא תצא מהיתרה הראשון וא"צ התרה אבל אם לא הותרה להנשא עד ששב צריכה שאלה לחכם ואין יכולין להתיר לה אלא בפניו או שלא בפניו ומדעתו עכ"ל, והב"י כתב ע"ז, ואני אומר שאם לדין יש תשובה דכיון שהמיר אע"פ ששב פגם משפחה הוא ואדעתא דהכי לא נשבעה עכ"ל, ולא דוקא המיר אלא אף אם קלקל מעשיו בשאר ענינים, וכדמוכח בד"מ שכתב ע"ז, ולכן כתב הרשב"א בתשובה על מי ששידך בתו לשמעון כו' (כוונתו לתשו' הרשב"א שהובא שם מקודם בב"י וז"ל, וקבעו זמן לנשואין ותוך הזמן קלקל המשודך מעשיו ומפני כך אין אבי הבת רוצה לתת לו בתו שהדין עם אבי הבת כדאמרינן במרובה (פ' ע"א) לא נתכוונה אלא להגון לה עכ"ל), ומיהו אפשר דרשב"א לא קאמר אלא לפטור מן הקנס אבל על השבועה מיהו צריך שאלת חכם וכו' עכ"ל, כלומר דס"ל דהרשב"א מיירי ג"כ ג"כ /תיבת ג"כ כפולה/ בשב, דאל"כ פשיטא דא"צ התרה, ובהגהת הרמ"א שעל גליון הגהת מרדכי שם הוכיח דא"צ התרה עיי"ש, (והב"י בב"ה שם ציין גם לתשו' הרא"ש המובא בטור (א"ע סי' מ"ט (ט"ס וצ"ל סי' נ'), היינו בהמירה אחות המשודך, וכן בש"ע שם (ביו"ד סעי' מ"ג) הביא ב' הדינים של הרשב"א והרא"ש ביחיד, (והטו"ז שם סקנ"א) כתב דהב"י לא הביא את דין הרא"ש שם, ובודאי לא ראה את דברי הב"י בב"ה שלא נדפס עוד בזמנו).

(ד) והנה בפת"ש שם (ביו"ד סקל"ט) הביא דברי הנובי"ת (חיו"ד סי' ר"ד) דקלקל מעשיו היינו שהמיר דתו או שנעשה פרוץ בעריות או בשאר עבירות ונשמע עליו מעשים מכוערים אבל בשביל פעם אחת עדיין לא נופל עליו שם מקולקל עיי"ש, וס"ל דקיל בזה מש"צ למ"ד דגם בפעם אחת הוא בכלל יצא עליו ש"ר = שם רע=, ולעומת זה ש"מ ג"כ מדבריו דבכל עבירות אם עבר כ"פ = כמה פעמים= אף שעשה תשובה הוא פגם, וכנזכר דדנו רק אם צריך התרה אחרי ששב, אבל מקנס פטור דהוי פגם, וכנזכר בד"מ ונפסק כן להלכה ברמ"א שם עיי"ש, וראיתי בתשו' מהרשד"ם (חאו"ח סי' ל"ב וחיו"ד סי' קי"ג), שהביא לפקפק בש"צ בנידונו אם מהני תשובתו, מהא דאיתא בב"י הנ"ל דאף אם שב א"צ התרה, דמאן לימא לן הכי דגדול כבוד הצבור ואע"פ ששב פגם הוא שיהי' ש"צ עיי"ש, והרי זה בא ללמד ונמצא למד דשידוכים יש לו דמיון לש"צ דיצא עליו ש"ר הוי פגם.

(ה) אמנם גם ש"מ מהמהרשד"ם הנ"ל, דעכ"פ לא חמיר מש"צ, ובזה הי' נראה לומר אחרי שיש לדייק הלשון יצא עליו ש"ר בילדותו דלמה דייק יצא עליו ש"ר ולא אמר סתם שחטא בילדותו, בזה נראה לומר כמו שכתב מהרשד"ם שם (חאו"ח סי' ל"ב), בנדון הש"צ דאף אם היו רואים אותו שעשה תשובה, מ"מ אולי לפי שאפילו דקי"ל שכל איש ישראל אסור לומר לחבירו ששב בתשובה זכור מעשיך הראשונים, מ"מ אין כבוד הצבור שיעמוד בספק זה שאין ריקים ופוחזים חסרים מן העולם, ואפשר שלא יחסר ביום מהימים שלא יטילו גנאי זה לפניו ואין זה כבוד צבור ודאי עיי"ש, בזה הי' נראה לכאורה דהא באמת הוי הטעם על הפסול בש"צ, דדוקא יצא עליו ש"ר בילדותו דנודע לרבים חטאיו, ע"כ הוי פגם לש"צ, אבל היכא דלא נודע לרבים חטאיו, ועשה תשובה, ל"ה פסול, ומצאתי תנא דמסייע בס' בני ציון (מהגר"ב"צ לכטמן ז"ל סי' נ"ג אות ד') שכתב לחדש כן עיי"ש, אמנם כשאני לעצמי קשה לחדש כן, דאינו נראה כן בפוסקים, אבל בנוגע לשידוכים דקיל מש"צ, וכמבואר במהרשד"ם הנ"ל, וגם ממה שפשיטא לי' להנובי"י דבפעם אחת ל"ה שום פגם, ואלו בש"צ פליגו בזה הפוסקים כנ"ל, נראה כיון דמצד גוף החטא אין לך דבר העומד בפני תשובה, ומפני הפגם, כיון של"ה מפורסם ל"ש פגם כנלענ"ד.

(ו) ונראה דיש לדמות הא דעשה תשובה על עבירות שלו, למה דאיתא בתשו' הרא"ש (סי' ל"ד), ונפסק כן בש"ע (א"ע סי' נ' סעי' ה') בהמירה אחות המשודכת (והה"ד באחות המשודך כדאיתא ביו"ד שם), וכתב הטו"ז שם (סק"ח) והובא שם בב"ש (סקי"א), דהה"ד אם זנתה אחות המשודכת והיתה אשת איש, או שהיתה פנוי' וזנתה והרתה לזנונים, דהוי פגם גדול עיי"ש, והנה בפת"ש שם העיר מש"ס (סנהדרין ס"פ בן סורר) במעשה באחד שהעלה לבו טינא וכו', דאמר התם למ"ד פנוי' היתה מאי כולי האי, ר"פ אמר משום פגם משפחה עיי"ש, משמע דהוי פגם אף בפנוי' שזנתה אף בלא הרתה, צ"ל דמ"מ ל"ה פגם גדול כ"כ עיי"ש, ואף דבגוף העבירה אין חילוק בין הרתה ללא הרתה, מ"מ הרתה הוי פגם יותר דנודע לכל בהתתא, ועכ"ח צ"ל כיון דבמשודכת לא נמצאת שום עולה ורק באחותה, יש לדון רק משום פגם בעיני הבריות, וכיון דלא נודע ליכא פגם, כן י"ל היכא דנמצא הפגם במשודך עצמו, אבל עשה תשובה, יש לדון רק משום פגם בעיני הבריות, והיכא דלא נודע לשום אדם ליכא פגם, ואף נראה דהיכא דעשה תשובה אין לחוש משום זוהמא, דחשש בזה בתשו' הרא"ש שם, כמ"ש הנובי"ק (סי' ס"ט) בפירוש מש"כ שם הרא"ש דמשחית נחלתו, ומה שאמרו (בב"ב ק"י) הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו לע"ז וכו', אף דיתרו עשה תשובה, מ"מ זה הוי רק לעז ולא אמת, ועוד י"ל דע"ז והה"ד המרה גרע לענין זוהמא.

(ז) ובעיוני בזה, צ"ע דברי ביאור הגר"א, דהנה (ביו"ד סי' רכ"ח אות קי"ג) כתב על דברי הד"מ והרמ"א, בענין התרה לשבועתם היכא דקלקל המשודך, וז"ל ול"נ דאף אם בא בעודו בהמרתו צריך חרטה והתרה מטעם הנ"ל, דאין פותחין בנולד, ודוקא בחרם הקהלות אמר כן (הגמ"ר) כנ"ל עכ"ל, ופשיטא דלפי"ז הה"ד המירה אחות המשודכת, דבזה יש עוד כש"כ דל"ש דבעת הקלקול א"א להנשא לו, וכמ"ש בנובי"ק שם עיי"ש, ואלו בביאור הגר"א (בא"ע) שם (אות י"ב) ציין לדברי הרא"ש הנ"ל, דמשם המקור לדין המירה אחות המשודכת, ולא העיר כלל הגר"א על עיקר

(ח) אמנם נראה דכ"ז בנוגע לקלקול בחתן המדובר, משא"כ בנוגע להכלה המדוברת, דאף אם לא נודע לשום איש, מ"מ י"ל עפ"י"מ שכתב הנוב"י שם לתרץ מה שהרמ"א שם (בא"ע) שתק להמחבר דפסק כהרא"ש בהמירה אחות המשודכת דאף א"צ התרה לשבועתו, ואלו (ביו"ד) שם, הביא דעת הגמ"ר בשם מהר"ם דצריך התרה, ובהמירה אחות המשודכת ל"ש לחלק בין בא מקודם ששב או אח"כ, וכתב לחלק בין האיש להאשה, דהאיש דרכו להקפיד מאד, אנן סהדי דהוי כאלו פירש בשעת הקשר, שאם יארע איזה פגם יבוטל הקשר, אבל איתתא בכל דהו ניחא לה ואין כאן אומדנא דמוכח עיי"ש, וא"כ י"ל דהה"ד היכא דאין נודע לשום איש הוי קפידא אצלו - ובזה יש להוסיף עוד טעם במש"כ בנובי"ת (יו"ד סי' ר"ד) בנדון שהכלה אמרה שהחתן רצה לאנס אותה וע"כ רוצה להתיר הקשר, וה"ז דומה לקלקול המשודך מעשיו, והנוב"י דחה טענתה מכמה טעמים, ולהנ"ל י"ל עוד כיון דלא נודע מזה רק לה וחזר בתשובה, אין כאן פגם, אבל אם זנתה המשודכת אפילו לא הרתה, דכתב הפת"ש שם (בא"ע) דהוי פגם גדול אפילו בפעם אחת, ואפילו היכא דהיתה אלמנה או גרושה, דל"ש משום מקח טעות זולת הטעם דפגם, משום דשידכה בחזקת בתולה עיי"ש, (אמנם מה שהביא רא"י לזה מדברי מהרי"ט (ח"ב א"ע סי' ט"ו), הנה שם מיירי בהרתה עיי"ש, וי"ל דזה הכוונה מש"כ הפת"ש דיל"ע בגוף התשובה, אבל בלא"ה סברא גדולה מטעם המבואר, דהחתן דרכו להקפיד ביותר, ובזה י"ל דאפילו עשתה תשובה ולא נודע רק להחתן, יכול לטעון פגומה עלי).

(ט) וכן מוכח ממה דאיתא בתשו' חות יאיר (סי' רי"א), בפלוני שבא על משודכתו ולא מצאה בתולה, וחקר ודרש וגם היא הודית שזנתה רק שטענה מאחר שגם אתה קלקלת עמי מאי איכפת לך בכך, גם לולי שעשית זה לא נודע הדבר עד אחר החופה, והוא אומר אין רצוני לישא מופקרת ומנאפת וכורתת ברית למי שעשאה כלי ואוהבת זרים מנאפי' כל ימי, גם בקשתי לטעום טעם בתולה בין ע"י חופה וקידושין או מקמי הכי, ואם חטאתי בזה חטא נדה אשיבה נא, עכ"פ על עצמי איני מקפיד ועל אחרים אני מקפיד, ופסק החו"י דהדין עמו, ורא"י מהא (דבחו"מ סי' רל"ב סי"ג) ודוק עכ"ד, והנה כפי הנראה מהתשובה לא נודע הענין לרבים, ואף שאחר שחקר ודרש נודע לו, מ"מ לא נתפרסמו הדברים זולת אחר חקירה ודרישה, ובודאי איירי ג"כ שאמרה שחוזרת בתשובה וקבלה על עצמה שלא לחטוא עוד, דאל"כ פשיטא שיכול לחזור, רק שאומר שאין מאמינה כיון שטעמה טעמא דאיסורא, ואף דגם הוא חטא וטעם טעמא דאיסורא, מ"מ יכול לחזור, אמנם הפת"ש שם כתב, ד"ל דזה דוקא בשידכה בחזקת בתולה אבל בהיתה אלמנה או גרושה אינו יכול לבטל בכה"ג וצ"ע עכ"ד, י"ל דכל ספיקו הוא משום דהחו"י טעמו דרצה לטעום טעם בתולה כנ"ל, מ"מ י"ל דזה דוקא משום דגם הוא טעם טעם חטא, אבל בלתי זאת יכול לחזור אף היכא דל"ש הטעם דרצה לטעום טעם בתולה, - וי"ל דאף היכא דנתברר דהיתה רק מקרה אחת לא טהור באונס וכיב"ז, וכגוונא שכתב אח"כ החו"י גבי שפחה דבאונס ואפשר דגם בנתפתה פ"א = פעם אחת = בדרך מקרה וידוע שכל ימי' היתה צנועה ומתנהגת בכשרות וגם אחרי כן רק שזאת הפעם נתפתה ומקרה רעה הוא וכו' עיי"ש, מ"מ פגומה היא לגבי החתן, (אמנם מהחו"י עצמו דלא הזכיר כן גבי משודכתו אין רא"י, דשם י"ל משום דרצה לטעום טעם בתולה כנ"ל), ובזה י"ל דבכה"ג אם נודע מזה למי שמתיעצים עמו, אין ליעץ לעשות שידוך זה, או אפשר גם ליעץ שלא לעשות השידוך הזה.

(י) ומה הוא התשובה, הנה ראיתי בזה מחלוקת בין הפוסקים, דבס' אור זרוע שם, אחרי שהאריך בראיות מש"ס ופוסקים, סיים בזה"ל, הילכך אתבריר לן דכל היכא שעבר עבירות אפילו חייבי כריתות ומיתות ב"ד מיד כשיהרהר תשובה אפילו מהיום הוי צדיק גמור, וצריך לסגף את גופו על שעבר להתכפר לו וכו' עכ"ל, אבל בתשו' מהרשד"ם שם כתב, וז"ל, וכתב כיון שנשבע שלא ישוב עוד לכסלו, אין דעתי נוחה בזה, שהרי זה קבלת חבירות נקרא ולא תשובה, דכתב הרשב"א ז"ל והביאו הב"י ריש ה' שחיטה וז"ל, ואם יראה בעיניהם כמיקל ופושע ראוי שלא להחזירו אפילו בקבלת דברי חבירות ע"כ, הרי שאינו מספיק לכל אדם קבלת דברי חבירות וכו' עכ"ל, ונראה שבזה תלוי

הפלוגתא שב"ו שהובא בב"ש שם (א"ע סי' ל"ח ס"ק נ"ה), אם מהני הרהור בגזלן קודם שהחזיר הגזילה עיי"ש, ועי' בהגהות שי למורה שעה"ג שם, ובס' שערי תשובה לרבינו יונה (שער א' אות ט') כתב וז"ל, והנה מדרגות רבות לתשובה, ולפי המדרגות יתקרב האדם אל הקב"ה, ואמנם לכל תשובה תמצא סליחה, אך לא תטהר הנפש טוהר שלם להיות העונות כלא היו, זולתי כאשר יטהר האדם אל לבו ויכין את רוחו כאשר יתבאר וכו' עכ"ל, ובודאי אין להחמיר בעניננו על תשובה כזו, דלא רבים זוכים לזה, אלא אף בנוגע לפלוגתת האו"ז ומהרשד"ם, נראה דאם עכ"פ ברור דמכאן ולהבא לא יחזור לכסלו, שפיר אין ליעץ שלא לעשות שדוך זה, ואולי אפשר גם ליעץ לעשותו, בלא להזכיר את חטאו.

(יא) אמנם מה נעשה באותן שלא ידעו שעשו תשובה, רק עבר זמן רב שלא נשמע ממנו מאומה, והנה הגם שבתשו' חות יאיר (סי' ס"ב) כתב דנכלל בכלל בעל תשובה, אבל מבואר שם דלענין להכשירו לעדות צריכים שנדע בודאי שעשה תשובה עיי"ש, א"כ עדיין למיחוש מיהא בעי, ושם מיירי אפילו בעבר רק פ"א, ומכ"ש באיש שנודע שהשתרש בחטא ח"ו, ועיינתי בזה בס' חפץ חיים וראיתי שם (בה' איסורי לה"ר כלל ד' בבאמ"ח אות י"ח), שהביא מס' יד הקטנה (פ"ט מה' דיעות דין כ"ד), בענין ת"ח שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום, דודאי עשה תשובה, כדאיתא (בברכות י"ט) דאסור אפילו להוכיחו, ומה דאיתא (בב"מ ל"א) דמצות הוכחה אפילו תלמיד לרב, ודאיתא (בערכין ט"ז ע"ב), אמר ריב"נ כמה פעמים לקה עקיבא על ידי לפני ר"ג, כתב הח"ח, די"ל דמיירי בד"מ, ועוד י"ל דוקא למחר ולאחר זמן צריך להחזיקו דבודאי עשה תשובה, אבל בעת מעשה גופא חייב להוכיחו עיי"ש), אך הח"ח ז"ל הקשה עליו מדברי החו"י שם שכתב וז"ל, ונ"ל אפילו אם הוא ת"ח דאחז"ל אל תהרהר אחריו וכו' מ"מ היינו לדונו לכ"ז משא"כ להכשירו, גם כאשר לענין ליטרא דדהבא אין לנו דין ת"ח ה"ה לדבר זה עכ"ל, וא"כ אפשר דהה"ד אין אומרין ד"ז כדי להקל עיי"ז ממ"ע דהוכחה וצ"ע עכת"ד, ובס' זה השער הנדפס עם שערי תשובה לרבינו יונה, דייק מדברי הרבינו יונה (באות רט"ו) דהוי ודאי ממש ולא רק לימוד זכות עיי"ש, ועכ"פ נראה דהיכא דעבר אחרי זה זמן רק ולא נשמע ממנו שום רע ח"ו, יש לסמוך על דברי היד הקטנה הנ"ל וכ"ז אם עבר רק פ"א, אבל אם עבר כ"פ, דמצוה לפרסם כדי להתרחק ממנו, כדאיתא ברבינו יונה שם (מאמר רי"ט) ובחפץ חיים (בכלל הנ"ל אות ז'), יש לומר דלא יצא מחזקתו, רק אם נתברר בודאי שעשה תשובה גמורה, כיון שנשתרש בחטא כל כך, וגם אז למיחוש מיהא בעי כמ"ש בתשו' מהרשד"ם שם לענין ש"צ וז"ל גם כי אין דבר עומד בפני התשובה מכל מקום הרבה צריך לידע התשובה מה הוא ושיתברר הדבר היטב שאין לחוש שתשובתו כדי שיחזירוהו לאומנתו ועדיין כולי האי ואולי עכ"ל, והה"ד בנד"ד. ובזה נראה דבכה"ג אין להעלים ידיעתו מהמדובר להשואל עצתו, ואין בזה משום לישנא בישא כיון דכוונתו להטיב עם זה כמבואר בס' חפץ חיים שם (סעי' י"א), אבל אם יודע שהשידוך הגון להשואל יכול לומר לו דמ"מ כיון שעשה תשובה יוכל לעשות השידוך, וכ"ז אם עשה תשובה דאם לא כן מחויב לגלות לו ושיאמר לו לא לעשות השידוך, כמבואר שם (בה' רכילות כלל ט' אות ו'), היכא דנשמע על החתן שיש בו אפיקורסות ח"ו עיי"ש, ובודאי הה"ד היכא דהוא בעל חטא בשאר עבירות ח"ו.

(יב) תבנא לדינא הנראה לענ"ד, דאם שואלים אותו על מי שנודע לו שעבר עבירה גדולה בנערותו, ומאז לא נשמע ממנו מאומה, והוא עוסק בתורה, אין לגלות להשואל, ואם לפי דעת הנשאל הוא שידוך הגון, יכול ליעץ לעשות השידוך, אבל אם חטא כ"פ, אם לא נתברר שעשה תשובה צריך לגלות להשואל מזה, ואם עשה תשובה עדיין למיחוש מיהא בעי, וצריך לגלות להשואל, אבל יכול לומר לו לעשות השידוך, ואם יודע שכשיגלה לו בודאי לא עשה השידוך הנכון להשמיט עצמו מליעצו כלום. יצחק יעקב ווייס.

קהיר. ר"ח תמוז, בשוב ה' שבו"ת עמו לפ"ק. אודות השוחט דמתא, שמעון אקוואע, שהעיד עליו המשגיח של בית המטבחים מר יחיא לוי, שפקד עליו לחתום בחותם כשר, בהמה שנשחטה ע"י גוי, בזדון לבב, ועשה כן ע"פ פקודתו. והשוחט מכחישו. והנה זה מזמן רב שלעזה עליו כל המדינה, והעידו לפנינו אנשים נאמנים בבית הדין, שהשו"ב הנ"ל מניח את הגוים לפתוח הטרפס ולנתק את הסירכות לפני שיבא לבדוק את הריאה, בכדי למצוא חן בעיניהם, ועיי"ז הם ג"כ נותנים לו מתנות. ולכן הרבה אנשים מיראי ה' וחושבי שמו, אינם אוכלים בשר בהמה כלל, זה שנים רבות, מעת שנתמנה להיות שו"ב, ונודעו מעשיו המכוערים. ורגלים לדבר, שהוא מוחזק לקל מאד ביראת שמים, כי ראוהו כמה פעמים נוסע בחשמלית (טרמוואי) בשבת ויו"ט, ומשלם כסף כמעשהו בחול, וכהנה וכהנה כמה עובדות המספיקות להעבירו ממלאכת שמים אשר בידו. ודברי אמת ניכרים. ברם דא עקא שאין העדים רוצים להעיד בפניו, מיראתם אותו, שהוא אדם תקיף וגברא אלמא. והוא מכחיש בכל תוקף. ולהיות כי רמו ביה טפלי, אמרתי אשימה עיני להתבונן להיכן הדין נוטה, ואם צריך להעבירו לפום דינא, יקוב הדין את ההר, וה' יעזור לי.

...

(יב) אכן ראיתי להשד"ח בדברי חכמים (סי' עט), דאזיל כל בתר איפכא, והביא דברי הכנה"ג אה"ע (סי' מב) הנ"ל שכ' בשם כמה אחרונים דס"ל דאף באיסורא אין לקבל עדות שלא בפני בע"ד. והוסיף להביא דברי השו"מ (סי' נג) שכ"כ. וכן עשה מעשה רב שלא רצה לקבל עדות על איש אחד לפסלו שלא בפניו. ע"ש. ובסו"ד הביא ג"כ מ"ש הגאון בית אפרים שאין לקבל עדות שלב"פ לפסול איש מחזקתו, ופשיטא דאף בדיעבד לא מהני, והב"ד והעדים עברו משום לא תשא שמע שוא וקרין ביה לא תשיא. עכת"ד. והנה תלי"ת נקיים אנחנו מעון זה. שהעדים המעידים עליו שלא בפניו, הם בחורי חמד תלמידי בהמד"ר, דכל חד מנייהו מהימן כבי תרי, וכמ"ש בפסחים (קיג:): דבכה"ג שפיר דמי אפי' בעד אחד. ע"ש. ועוד בהיותי בעה"ק ירושת"ו, והיה בדעתי לרדת מצרימה, אמרו לי כמה אנשים יראי שמים מעולי מצרים שנשתקעו בארצנו הקדושה, כי השחיטה במצרים מקולקלת מאד מפני השוחט דמתא הלזה, ובבואי הנה ג"כ שמעתי קלא דלא פסיק ותעבור הרנה במחנה, וכולם נפשם מרה עליהם, שיש חשש גדול בקלקול השחיטה ובדיקה מפני השוחט הזה, והרבה מהם לא בא בפיהם בשר זה שנים רבות, ומי הוא זה שאמר להפקיר את כל העיר ביד איש בליעל כזה. ואף שיש אחרונים שאומרים שאין לקבל עדות שלא בפניו, ניתי עלי ועל צווארי, להציל רבים מעון, וזכותא דרבים נפיש, וכמ"ש בגטין (לח). וע' בתוס' שבת (ד) ואכמ"ל. ועוד דאמרינן (נדה סא) האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מבעי למיחש ליה מבעי. ע"ש. וא"כ בודאי דלצורך רבים להצילם מעון, אין לך למיחש יותר מזה, דמבעי לן להעבירו, בכדי שלא יכשלו לאכול ממרק פיגוליו. אלא דלכאורה הניחא לפרש"י שם, שכ', למיחש ליה מבעי, ושמא הרגתם ואסור להציל אתכם. ע"ש. אבל לפמ"ש התוס', שיש לחוש ללשון הרע להאמינו לגבי זה, שיזהר שלא יבא לו הפסד ולא לאחרים. ע"ש. א"כ הכא שמגיע לו הפסד ע"י העברתו, לא אמרי' בכה"ג דלמיחש מבעי, מ"מ שאני הכא דאיכא עליה קלא דלא פסיק, וסני שומעניה טובא, ואמרינן בקדושין (פא) מלקין על לא טובה השמועה. וע' ברמב"ם (פכ"ד מה' סנהדרין ה"ה). ובשו"ת מהריק"ו (שרש קפד). ע"ש. וע' בחפץ חיים (כלל ז בבמ"ח אות ח). ודו"ק. +/מילואים/ מש"כ מההיא דנדה (סא) דלשון הרע אע"ג דלקבולי לא מבעי למיחש מיהא מבעי. הן עתה ראיתי בשו"ת מהר"י מברונא (סי' קסז) שכ', דהיינו דוקא לענין סכנת נפשות. ומ"מ כ' שאם יש רגלים לדבר בעברות אחרות, ע"ז אמרו מלקין על לא טובה השמועה. ע"ש. וה"נ בנ"ד. +.

(יג) ובאמת שבעיקר דברי הרב בית אפרים, שכ' שהב"ד והעדים עוברים בזה עמ"ש לא תשא שמע שוא, אני תמה, ולא אדע מה כל החרדה הזאת, דעד כאן לא אסרה תורה אלא בבעלי דינים, שאסור לשמוע דברי בעל דין שלא בפני בע"ד חבירו, אבל בעדים לא מצאנו איסור זה. ומ"ש שאין מקבלין עדות שלא בפני בע"ד, לאו משום דחיישינן להו דמסהדי שיקרא, וכמ"ש בתשו' הרשב"א ח"ב (סי' שעו), והובא בערך השלחן חו"מ (סי' כח ס"ק יא). והוכיח זאת דהרי משה ואהרן נמי דלא חיישינן להו בהכי, ואעפ"כ אין מקבלין עדות שלא בפני בע"ד, מגזרת הכתוב, דכתיב והועד בבעליו. ע"ש. ואפילו להחולקים וס"ל דה"ט כדי שתהיה העדות ברורה דמיכסף לאסהודי שיקרא, וכמ"ש בעה"ש שם בשם הרי"ף בתשו', וכ"כ הרמ"ה הובא בשטמ"ק (ב"ק קיב:), מ"מ לפמ"ש מרן הב"י דכולהו הך מילתא מדרבנן, ומה"ת לא חיישינן להכי, אין מקום לדברי הבית אפרים. ועוד דבשו"ת שבות יעקב ח"ג (סי' צט) כ', דאע"ג דאין להשיב לאחד מן הצדדים בדברי ריבות אם לא שנשאל מב' הצדדים יחד, וכמ"ש בחו"מ (סי' יז ס"ה), גבי צורבא מרבנן שאני, שאסור לשמוע בזילותא דצו"מ ולשתוק. וכמ"ש כה"ג בתשו' מהרשד"ם (חיו"ד סי' קנג), דבאפרושי מאיסורא אפי' מדת חסידות ליכא, ואין לך אפרושי מאיסורא גדול מזה, שהרי הוא כאפיקורוס וכו'. ע"ש. וע"ע בס' פרי האדמה ח"א (דקכ"ה ע"ד). ע"ש. ובפתחי תשובה בחו"מ (סי' יז ס"ק יא) כ' בשם מהר"ם פדואה (סי' פ), שבדבר שיש בו דררא דמצוה שפיר דמי. ע"ש. וכ"ש בנ"ד דהוי אפרושי מאיסורא לרבים. ואין לומר דשאני התם דהוי בכתב, שאין חילוק בדין לשון הרע אם אמרו בפה או כותבו במכתב, וכמ"ש בחפץ חיים (כלל א אות ח). וה"ה למקבלו. והגם שיש עדיין לצדד בזה, מ"מ כשהעדים נאמנים כגון בנ"ד אין לחוש כלל. וכה"ג כ' הפתחי תשובה (שם) בשם מעיל צדקה. וסיים, פוק חזי לרבנן קשישאי דסמכי להשיב למי שהוא בדוק להם. ע"ש.

(יד) והנה אע"פ שהשד"ח חשש לדברי הכנה"ג והרב בית אפרים, מצאתי הלום להגאב"ד דחברון בשו"ת שערי רחמים פרנקו ח"ב (חאה"ע סי' טו), שהאריך להשיב על דבריו, דדוקא לענוש ולחייב אין לקבל עדות שלא בפני בע"ד, משא"כ לאפרושי מאיסורא בלבד, שפיר דמי לקבל שלא בפניו, וכמו שהורה הכנה"ג עצמו בשו"ת בעי חיי (ח"א מחו"מ סי' לה), לגבי גזרת ב"ד על החשוד לעקור דירתו הסמוכה לדירת האשה, וקבלו עדות שלא בפניו, משום דהוי אפרושי מאיסורא וכו'. וע"ש. ואמנם יש לחלק שבנ"ד סילוק השו"ב איכא דררא דממונא טפי, מ"מ נלפע"ד שהכל לפי עיני המורה, ואין לדיין אלא מה שעניו רואות, וכמ"ש כן להדיא בזבחי צדק (סי' קיט ס"ק קטז), בדעת הבית אפרים, שכל שהטבח חשוד במעשיו, והחשד הוחזק בפני חכם הקהל, יש לפוסלו, וכמ"ש החק"ל (חיו"ד סי' קסז) שהכל תלוי לפי ראות עיני הדיין, ואם רואה שיש לחוש בדבר, חושש עליו ופוסלו. משא"כ בנידון הבית אפרים דמיירי בקול שלא הוחזק בב"ד, ויש אמתלא שבשאט בנפש בני בלי שם הוציאו עליו שם רע, מש"ה אין לחוש לקול ההוא. עכת"ד. וכבר הבאנו לעיל דעת הרבה אחרונים דס"ל שמקבלין עדות שלא בפני השו"ב. (ודלא כמ"ש השד"ח שהרמ"ץ יחיד הוא), וכ"ש הכא שיש עד אחד שמעיד בפניו על מעשיו המכוערים, שבזה מבואר בתשו' מהריק"ו שיכולים להעבירו. וכ"כ האחרונים. וע' בשו"ת מהר"ץ חיות (סי' כא אות ד), שאם אין דעת הקהל נוחה בשו"ב, יכולים לסלקם אפי' במקום ריבון בעלמא. ע"ש. גם הגאון דרכי תשובה (סי' א ס"ק רנ) הביא בשם שו"ת בר ליואי שהשיג על הבית אפרים הנ"ל, וכתב שמקבלין עדות שלא בפני בע"ד. וע"ע בדרכי תשובה (סי' ב ס"ק לט וס"ק פב). ולכן הדבר ברור בנ"ד, שיש לקבל עדות שלא בפני השו"ב, לברר הדברים כשמלה, ולהעבירו ממלאכתו, כי הוא באמת איש זרוע ואלם. (ובפני איים על קצב אחד לרצחו נפש, בגלל סכסוך ממון שהיה ביניהם, וזה מראה על תכונת נפשו). ואין לנו לחוש על פרנסתו, שהוא האשם בזה, ונתן אצבע בין שניו. והחושש לזה נאמר לו, הרי אתה כמהנהו ממון, ואין אתה אלא כמפסיד נפשות (ידים פ"ב). ותלי"ת אשר עזרנו והשפענו על השו"ב להתפטר מרצונו הטוב ממשרתו. (עם איזה מתן פצויים). ובעזה"י נכנס למקומו שוחט אחר ירא ה'. והנה סופו של השו"ב שהועבר, הוכיח על תחלתו, ואתגלי בהתיה בכמה מעשים נוראים. וכבוד אלהים הסתר דבר. והשי"ת יגדור פרצות עמו ישראל. ונזכה לראות בבוא לציון גואל. אמן.

אם מותר לגלות לאחרים שפלוני נתן לו צדקה בע"ה עש"ק ט"ו אלול תשל"ו מע"כ ידידי הרה"ג מוהר"ר זרח שפירא שליט"א.

הנה בדבר אחד שהבטיח לכתר"ה ליתן לו סך הגון לצדקה עבור מוסד התורה ואמר כבר לכתר"ה שיבא למשרד (אפיס) שלו וישלם לו נדרו, וכשבא כתר"ה לשם אמר לו המזכיר (סעקראטאר) שלו שיעצו שלא לשלם מה שנדר אלא אם כן יגיד לו מי הגיד לו את שם האיש הזה שיבא אליו לבקש ממנו שיתן עבור המוסד, הנה פשוט מאחר שודאי כוונתו כדי שיקנוס את האיש שהגיד שודאי הוא גם כן מקבץ לאיזה מוסד התורה ומוסד החסד או באופן אחר, שלכן אסור לכתר"ה להגיד לו, אבל גם כן פשוט שהנדיב שהבטיח לו מחוייב לשלם לו נדרו מאחר שלא התנה שום תנאי בשעה שנדב, ואם לא ישלם עובר בלאו דלא יחל דברו ובלאו דבל תאחר תיכף דקיימי עניים הוא ועל עשה דמוצא שפתיך תשמור, והמזכיר שמיעץ לו שלא ישלם הוא עובר על לפני עור.

ואגב אכתוב בעצם הדבר אם יש איזה חשש איסור או עולה לאחד שידוע מנדיבי לב ובעלי חסד להגיד זה לעניים אחרים ולמתעסקים לצדקה באיזה מוסד התורה ומוסד החסד שהוא מהקרא מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם קללה תחשב לו כדא"ר דימי בערכין דף ט"ז ע"א, הוא שייך רק כשאומר זה לאנשים ריקים כדאיתא בשט"מ שם בשם התוס' והוא בתוס' ב"מ דף כ"ג ע"ב ד"ה באושפיזא שכתבו לתרץ הא דבברכות אמרינן אורח טוב אומר כמה טרחות טרח בשבילי כמה בשר הביא לפני כמה יין הביא לפני שהוא בין בנ"א = בני אדם = מהוגנין ובערכין הוא בין בנ"א שאינם מהוגנים, וגם שם איכא תרי לישני ברש"י דל"ק הוא שמא האינשי יחשבוהו מזה שהוא עשיר ואזלי ואנסי ליה לממוניה וכן פי' הרגמ"ה שמשמע שלפני אינשי שלא חשידי שיהיו אנסין או שהוא עשיר מפורסם ליכא איסור זה דאף שע"ז יבואו אורחים ועניים ליכא איסור משום דאם יכול ליתן טוב הוא שיתן אף אם לא היה נותן בלא זה ואם אינו יכול ליתן הרי אין לו להתבייש מלומר שאינו יכול ליתן, אך אף ללישנא בתרא דרש"י שם שכן פי' בב"מ דהאנסיין ליה הוא שיבואו אורחין הרבה להתאכסן אצלו עד שמכלין ממונו, וכוונתו משום שיתבייש שלא להאכילן ויהיה אנוס מצד הבושה להאכילן אף כשכבר אינו יכול, פשוט שלא שייך זה אלא באכילה וכדומה ובאדם שאינו עשיר, וג"כ הוא דוקא בפני ב"א שאינם מהוגנים שיש לחוש שיבואו פתאום ביחוד לביתו באופן שיתבייש ולא לפני מהוגנים שלא יכנסו פתאום לביתו לבד אלא באופן שלא יתבייש אם לא יזמין אותן בעצמו, כי לנתינת מעות בסך גדול יותר מהדרך שנותנים לסתם עניים ליכא שום בושה לומר שאינו יכול ליתן, ואין לחוש לסתם אדם שמא לא יוכל לומר שאין לו מפני הבושה, וראיה דהא איתא ברמב"ם פרק ז' ממת"ע הי"א ובש"ע יו"ד סימן רמ"ח סעי' ז' באדם שוע שמיצר לעצמו ונותן לגבאי כדי שלא יתבייש אסור לתובעו ולגבות ממנו צדקה והוא מהקרא ופקדתי על כל לוחציו דדריש ר' יצחק בר שמואל משמיה דרב בב"ב דף ח' ע"ב דאפילו על גבאי צדקה וסובר הרמב"ם וש"ע דהוא לא רק על שאין ממשכנין אלא גם על עצם התביעה לצדקה ממנו אם יהיה אנוס מצד הבושה, ומ"מ רשאין וגם חייבין הגבאין לתבוע מכל סתם אינשי ואין חוששין לשמא יהיה אנוס מצד הבושה ליתן אף שאין לו, אלא מוכרחין לומר דאין חוששין לזה משום דרובא דאינשי לא מתביישין מלומר כשמבקשין גבאי צדקה שיתן לקופה של צדקה שהוא סך שיותר גדול מהדרך שנותנין לסתם עניים שאין להם, שלכן רק למי שידוע להגבאים שיתבייש לומר שאין לו אסור להם לבקש ממנו ולא לסתם אדם, וממילא מהאי טעמא אפילו באדם שלא ידוע לעשיר כשנתן לאחד צדקה עבור מוסד תורה רשאי להגיד גם לאחרים כי אם לא יוכל ליתן יש לתלות בסתם אינשי שלא יתבייש מלומר שאינו יכול, אם לא אמר לו שלא יגיד משום שטבעו להתבייש.

ובאדם שידוע לעשיר אף שידוע שיתבייש שלא ליתן כגון שיאמר זה לאדם גדול מפורסם שהוא מנהל ישיבה וגבאי

צדקה כיון שהוא עשיר הרי לא מבעיא אם כבר לא נתן מעשר ממה שהרויח לצדקה צריך להגיד גם לאחרים דהרי רשאין לכפותו ואף לר"ת שם בתוס' ד"ה אכפי' דאין כופין אלא בדברים מטעם שמתן שכרה בצדה אין כופין ממש בב"ד במלקות, נמי יודה דבכפיה כזו דיתן בשביל הבושה ובשביל בקשת האדם גדול רשאין, אלא אף כשכבר נתן לצדקה כל מעשר שלו נמי מסתבר שעד חומש רשאי גם אדם גדול לבקש ממנו וליכא בזה משום ופקדתי על כל לוחציו מאחר שמצוה מן המובחר הוא ליתן עד חומש כדאיתא /שו"ע יו"ד/ בריש סימן רמ"ט, וגם אם כבר נתן חומש לצדקה לא יתבייש מלומר זה אף לאדם היותר גדול ולא יתבע ממנו שוב.

וכיון שודאי עדיין לא נתן מעשר דרוב האינשי עושין החשבון בסוף השנה, ובכלל לא מצוי כל כך עשירים דיתנו מעשר וכ"ש שאין לחוש שמא כבר נתן החומש איכא עוד מצוה להגיד גם לאחרים, שלכן אין להעשיר להקפיד כלל על מי שהגיד לאחרים איך שהוא איש נדיב ואדרבה יש לו להכיר טובה לו על שגרם שיתן יותר לצדקה, והמזכיר על עצתו להעשיר שיקפיד ע"ז ויקנוס למי שהגיד הוא מסית לעבור על מצות צדקה ומונע ברכה ממנו שהוא איסור כפול דלפני עור על שמונעו ממצוה ועל שמיעצו עצה רעה, וטוב להסביר למזכיר גם זה אף שלדינא דכאן אינו נוגע זה. והנני ידידו, משה פיינשטיין.